

БЕЛАРУСКІ

BELARUSIAN DIGEST

ДАЙДЖЭСТ

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА

ў АМЭРЫЦЫ

1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI 49546-3616 USA.

№ 10 (58)

Лістапад

1998

November

Год выд. 6.

СЛУЦКАЕ ПАЎСТАНЬНЕ

У восень 1920 году, беларусы на Случчыне паднялі збройнае паўстаньне супроць бальшавіцкай акупацыі з мэтай ачысьціць Случчыну і ўсю Беларусь ад бальшавіцка-расейскае ўлады і вярнуць на Беларусь вольнасьць і незалежнасьць, што было абвешчана актам 25-га Сакавіка 1918 году ў Менску.

Усё насельніцтва Случчыны дружна падтрымоўвала паўстанцаў, тымболей, што апрача бальшавіцкае пагрозы, з другога боку, мелася і польская пагроза, бо палякі з бальшавікамі зьбіраліся закончыць вайну на беларускіх землях і падзяліць Беларусь на дзьве часткі.

Ядром арганізацыі беларускіх вайсковых аддзелаў сталася народная міліцыя, якая хутка з 500 чалавек разраслася да 10.000 паўстанцаў. На скорую руку арганізаваліся два найбольш выдатныя палкі, — Слуцкі, пад камандай палкоўніка Гаўрыловіча і Грозаўскі, пад камандай капітана Семянюка. Распачалося крывавае, няроўнае змаганьне. Баі разгарнуліся каля вёсак: Быстрыцы, Верабейцаў, Васільчыцаў, Чарнадубава, Васілішак, Дашкава, Мацкевічаў; каля Капыля, Цімкавічаў, Вызны і іншых. Слаба азброеныя паўстанцы адносілі нават перамогі, але не маглі паканаць колькасна пераважаючых і азброеных да зубоў бальшавіцкіх палкоў. Пасьля жорсткіх баёў паўстанцы былі змушаны адступіць да ракі Лань. Адсюль яшчэ доўга яны рабілі выпадкі супроць ворага, але абараніць Беларусь яны не змаглі. 28-га сьнежня 1920 году яны перайшлі польскую мяжу і былі інтэрнаваныя ў Сіняўцы. Частка паўстанцаў аднак зброі не здала, а вярнуўшыся назад у случкія лясы, на працягу амаль 4-х гадоў змагаліся з бальшавікамі...

Яны дзеялі ня толькі на тэрыторыі савецкае Беларусі, але таксама і на тэрыторыі Беларусі занятай Польшчай.

Случкае паўстаньне, дарма што не асягнула пастаўленае мэты, зьяўляецца выразам эдэцыдаванае волі беларускага народу да поўнае палітычнае незалежнасьці і доказама палітычнай сьпеласьці беларускай нацыі.

Таксама як раней бунты нашага казацтва, паўстаньне ў Гомелі, паўстаньне на чале з Кастусём Каліноўскім, змаганьне беларускага сялянства з акупантам на працягу амаль усяго часу савецка-маскоўскае няволі, барацьба беларускага жаўнера падчас апошняй вайны, Слуцкае паўстаньне

залатымі літарамі ўпісана ў гісторыю змаганьня за незалежнасьць Беларусі. Пралітая кроў за нацыянальна-палітычныя ідэалы беларускага народу ёсьць тэй пуцяводнай зоркай, якая сьняняшнім і наступным беларускім пакаленьням паказвае адзіны і ўласцівы іх нацыянальны шлях, — шлях свабоды і волі.

Усе гэтыя факты павінны ўзяць пад развагу тыя, хто сьняня, вядучы страўсавую палітыку, падобна апошняму, заплюшчвае вочы на запраўдныя нацыянальна-палітычныя імкненьні беларускага народу і арыентуецца на музальную адзіна-недзялімую канцэпцыю, стараючыся павярнуць назад ход гісторыі.

Успамінаючы ўгодкі Слуцкага паўстаньня, мы з цэлай упэўненасьцю цьвердзім, што беларускі народ астанеца верным тым ідэалам, за якія, у няроўным змаганьні, на аўтар Бацькаўшчыны склалі сваё жыццё случчакі. Ніякія паўмеры ў форме фэдэрацыяў ці іншых палітычных камбінацыяў не задаволяць беларускага народу, смела і ўпэўнена стаўшага на шлях поўнага нацыянальна-палітычнага адраджэньня.

Сьвядомыя сваіх заданьняў і адказнасьці перад народам, беларуская эміграцыя будзе пратэставаць усюды там, дзе няпрошаныя "апякуны" ці нялічныя беларускія апартуністы будуць прабаваць вырашыць лёс Беларусі і беларускага народу без удзелу сапраўдных прадстаўнікоў.

Слава беларускім паўстанцам!

В. Дуб

"Беларуская трыбуна"

Спадарыня Лёля Міхалюк — знаная грамадзка-культурная і рэлігійная дзеячка, старшыня Згуртаваньня Беларусаў ў Вяліка-Брытаніі (Англіі), працаўніца на ніве беларускага адраджэньня ды вялікая патрыётка свайго народу.

Дарагая Лёля! Вітаем Вас на старонках нашае незалежнае газэты.

Не ў грошах шчасце...

На мінулым тыдні курс даляра ЗША ў дачыненні да беларускага рубля ўзрос на ўсіх сегментах валютнага рынку.

Найбольш прыкметна павялічыўся кошт даляра да безнаўнага рубля на пазабіржавым рынку — на 28,2 працэнта (са 180.000 — 210.000 да 230.000 — 270.000 рублёў). На "чорным" рынку наўнаў валюты ў Менску курс даляра ўзрос на 12,7 працэнта (са 100.000 — 105.000 да 113.000 — 118.000 рублёў).

У абменных пунктах камерцыйных банкаў краіны ён павялічыўся на 1,5 працэнта (з 72.000/72.500 — 73.000 да 73.000/73.800 — 74.000 рублёў). На таргах менскай Міжбанкаўскай валютнай біржы

амерыканскі даляр узрос за тыдзень у цане на 0,9 працэнта (з 53.000 да 53.500 рублёў), нямецкая марка — на 2,2 працэнта (з 31.750 да 32.450 рублёў). Расійскі рубель патанеў на 2,9 працэнта (з 3.400 да 3.300 рублёў). Кошт украінскай грыўны чацвэрты тыдзень запар застаецца на ўзроўні 27.500 рублёў.

Напрыканцы мінулага тыдня пазабіржавы курс даляра перавысіў біржавы ў 4,7 раза (тыднем раней — у 3,7 раза), а розніца паміж "чорным" і банкаўскім курсамі склала 56,7 працэнта (тыднем раней — 41,1 працэнта). Афійны курс даляра да расійскага рубля, які ўстанаўліваецца Цэнтральным банкам РФ, узрос за тыдзень на 0,6 працэнта (з 15,8827 да 15,9706 рубля).

ПАМЯЦЬ
пра
Случкі
збройны
чын
заўсёды
будзе
з
намі!!!

BELARUSIAN DIGEST

Беларускі Дайджэст

1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI. 49546-3616
U.S.A.

Phone: (616) 942-0108; — Fax: (616) 942-6364

Publisher & Editor — Nikolas Prusky
Выдавец і Рэдактар — Мікола Прускі

Belarusian Digest, (ISSN 1079-7696) is published monthly by Belarusian Digest, 1086 Forest Hills, SE. Grand Rapids, MI 49546-3616, U.S.A.
Артыкулы і лісты могуць выяўляць паглыды, з якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

Shadow cabinet says Belarus in deep crisis

A deep and long-running crisis awaits the Belarusian economy, reads a statement about the economic situation in Belarus adopted by the National Executive Committee (NEC), the Belarusian opposition's shadow cabinet. Those present agreed that the Belarusian economy suffers from hyperinflation caused by the government's amateurish economic and monetary policies, self-isolation, and refusal to accept assistance from international financial organizations. The NEC leaders believe that the present government is unable to pursue internal and foreign policies in the interests of the Belarusian people.

Prime minister speaks on NATO's expansion

"NATO's eastward expansion is a historic mistake, it does not give people security," Belarusian Prime Minister Sergei Ling said on October 2 at a meeting of municipal leaders from sister towns in Belarus and Russia, which is currently underway in Gomel. Ling recalled that Belarus had fulfilled disarmament commitments under international treaties ahead of schedule. He said that before the removal of nuclear weapons from Belarus the country's potential was estimated at \$4-5 billion. The country also dismantled 3,000 tanks and 150 planes and helicopters. Ling said that Belarus could have received \$500,000 for each tank, whereas metal scrap from one tank costs \$45-48,000.

Popular Front blasts 'new twist in imperial initiatives'

The Belarusian Popular Front (BPF) considers a recent visit by Russian Prime Minister Yevgeny Primakov to be "a new twist in the imperial initiatives of the Russian political elite." "The independence of Belarus, the future and prosperity of our people are now under threat. The Russian colony expansion in the center of Europe creates a threatening and destabilizing factor for the whole continent," the BPF said.

United Civil Party opposes integration with Russia

The Political Council of the United Civil Party (UCP) has said that it opposes "any scenarios of deeper integration with Russia" and called on the democratically-minded public in Belarus to join protests that are being organized by trade unions. The UCP comes out against any elections for the parliament of Belarus and Russia and any referendum on the issue because "the country has no democracy and a legitimate parliament to ratify international agreements."

Russian crisis causes Ford Union factory to stop

The financial crisis in Russia has caused the Belarusian-U.S. Ford Union factory to suspend production. The factory is located near Minsk and assembles Ford Escorts and Ford Transits chiefly for the Russian market. Ford Union spokesman Dmitry Mokshin said that production was stopped about a month ago because Russian dealers lacked hard currency for buying cars. According to Mokshin, "to give people a job and a 100% pay," the Ford Union administration has sent some employees to help local farms with the harvest.

Kiev is negative on joining Belarusian - Russian Union

By Alexander PATUTIN

Belarusian Prime Minister Sergei Ling visited Ukraine September 28-29, to discuss current problems in mutual relations and joint efforts to fight the consequences of the Russian crisis. The visit coincided with a speech by Russian State Duma speaker Gennady Seleznev in the Ukrainian parliament, proposing that Ukraine join the Belarusian-Russian Union. "A lot of problems would disappear if we formed a union of the three Slav states - Ukraine, Russia and Belarus," said the Russian politician. This initiative, however, was confronted with an outburst of indignation among Ukrainian nationalists, which took its toll on the Belarusian-Ukrainian negotiations.

Ukrainian President Leonid Kuchma also vehemently opposed the idea of an alliance of Belarus, Russia, and Ukraine modeled after the Soviet Union. Commenting on Seleznev's proposal, Kuchma said that the existing "union of two" - Russia and Belarus - "has brought them no good." The Customs Union, stated the Ukrainian leader, has proven absolutely inefficient.

The subject was also brought up in the talks between the Belarusian premier and senior Ukrainian officials, who remained rather reserved. Verkhovna Rada (the Ukrainian parliament) speaker Alexander Tkachenko admitted that only by "joint work" can the economies of "Russia, as well as Belarus and Ukraine" be snapped out of their doldrums, never venturing within earshot of actually suggesting such an alliance. Though he did speak of the need for "further" economic cooperation with Minsk, Ukrainian Prime Minister Valery Pustovoitenko mainly preferred to sidestep political issues.

A 20% reduction in mutual trade between Belarus and Ukraine was named as a top-priority issue on the agenda. Even the most optimistic projections put it at \$1 billion, as against \$1.4 billion last year.

To reverse the negative trend, the parties have agreed to speed up the preparation of an intergovernmental Ukrainian-Belarusian long-term cooperation program, to be launched early next year. Among other things, the program should settle all the discord over price setting, VAT and transportation tariffs, raising trade turnover to \$2.1 billion by 1999.

A common payment system has been set high on the short-term agenda. Toward this end, Ukrainian Premier Pustovoitenko suggested that an international bank consortium be set up, to include Prominvestbank of Ukraine, Promstroibank of Belarus, and a Russian bank.

The parties identified several reasons which brought about the current trade decline: failure to implement previous trade promotion agreements and a decision by the two governments to cut barter operations.

Both Minsk and Kiev believe that barter, clearing transactions, and manufacturing cooperation should now propel the exchange of goods between Belarus and Ukraine. The two heads of government have reportedly signed a protocol on lifting barter restrictions, expanding manufacturing cooperation, and simplifying border clearing.

The protocol also calls for spurring financing for a joint har-

vester Polesie-250 assembling project, proposing ways to increase supplies of BelAZ trucks to Ukraine and studying Belarus' participation in the manufacturing of electric and diesel locomotives.

Investment initiatives were also addressed. Ukrainian Foreign Economic and Trade Minister Sergei Osyka voiced his country's intention to set up joint ventures with the Belarusian farming machinery producer Gomselmash and dump truck manufacturer BelAZ.

Aside from this, a series of other documents were signed during the visit: an agreement on cooperation between finance ministries, a protocol on mutual assistance between customs offices, and a number of interdepartmental protocols.

However, the talks in Kiev were not as smooth as the officials wanted them to be. Belarus failed to reclaim \$17 million in bad debts that Ukraine has owed since 1992 (the parties agreed to "look for mutually acceptable options"). Kiev, in turn, faulted Minsk for protracting the ratification of an agreement on the Belarusian-Ukrainian border (Ukrainian President Kuchma reminded Belarusian Premier Ling of this during their meeting).

All this issues - and several others - will make up an extensive agenda for the two presidents' summit, scheduled for this October.

Амэрыка не дала візаў двум менскім "лукашэнкаўцам"

Амэрыка не пусьціла ў Нью-Ёрк А. Козыра і М. Чаргінца. Яны зьбіраліся прыбыць у ЗША на паседжаньне міжпарлямэнтарнае асамблеі. Сп. Чыргінец падазрае, што віза была яму адмоўлена за тое, што ён наведваў Югаславію ў спецыяльнай "беларускай" місіі. Абодва "таварышчы" — ведамыя саўкі-большавікі.

Беларуская апазыцыя за прэзыдэнцкія выбары ў 1999 г.

Генадзь Карпенка, лідэр апазыцыі і дэпутат папярэдняга парлямэнту, заявіў прэзыдэнту А. Лукашэнку, што прэзыдэнцкія выбары павінны адбыцца, як кажа Канстытуцыя 1994 г., ужо ў наступным годзе. Зфальшаваны рэфэрэндум у 1996 г. правёў новую канстытуцыю, якая прадоўжыла прэзыдэнцкі тэрмін Лукашэнкі да 2001 году. Г. Карпенка прапануе падпісаць дамоўленасць між апазыцыяй і цяперашнім урадам, каб агульнымі намаганьнямі старацца вывесці Беларусь з палітычнага і эканамічнага крызісу. Ён таксама дамагаецца, каб усе палітычныя партыі і блёкі мелі неагранічаны доступ да радыё і TV.

Самае апошняепытаньне 1.500 беларусаў паказала, што 35.9% хочуць выбараў у наступным годзе, 21.6% хочуць выбараў у 2001. І 31.5% думаюць, што выбары зусім непатрэбныя, бо няма лепшага кандыдата, як Лукашэнка.

Паважаныя чытачы "Беларускага Дайджэсту"!
Калі ласка, не забывайце пераслаць грашовую ахвяру на выдавецкі фонд газэты...

Балючая памяць і сёння пачэ

Народная Гэтка

Мяне вельмі турбуе, не дае спакою тое, што значная частка нашага грамадства гатовая змірыцца з дыктатурай, не разумею дэмакратычных каштоўнасцей. Божа мой! Колькі бед і паку ад таталітарызму перанёс мой народ! Сотні тысяч скалечаных лёсаў, неадбыўшыхся жыццяў, знявечаных душ! І калі я чую: "Нам нужен железный порядок", калі бачу старых, з нейкай неразумнай раз'юшанасцю ўздыхаючых партрэты Сталіна над сваімі сівымі галавамі, мне становіцца балюча, горка і да слёз сорамна перад незлічонымі ахвярамі генацыду, крывады за нашу Радзіму.

Не буду далёка хадзіць за прыкладамі. Спашлюся на журботную гісторыю маіх дзядоў, бацькоў, сямяі.

Мой дзядуля (бацька маёй маці) быў родам са спрадвечных беларускіх сялян. У 1914 годзе, калі пачалася першая сусветная вайна, ён быў адарваны ад зямлі і ў расійскай арміі ваяваў за інтарэсы вялікай імперыі аж да рэвалюцыі 1917 года.

Дзед горача падтрымаў большавікоў, бо яны гучна абяцалі: "Зямлю — сялянам!" У грамадзянскую ён змагаўся ў чырвоным партызанскім атрадзе з нямецкімі акупантамі. Але калі пайшла бойка "брат на брата", ён вярнуўся ў сваю вёску да зямлі. Ягоным рукам абрыдла вінтоўка — яны знузіліся па прыладах хлебабокскай працы. Дзед разам з жонкай шчыравалі на сваім надзеле і падворку, як кажуць, ад світанку да світанку. І жывілі не бедна: усё мелі сваё — і хлеб, і да хлеба.

Толькі нядоўга гэта было: пачалася калектывізацыя. Дзед, натуральна, успраціўся: "Чаму я павінен аддаць усё нажытае цяж-

кай працай, потым і крывёю? Каму я гэта аддаю? Чаму я павінен уступаць у калгас разам з лайдкамі і п'яніцамі, якія нічога не прыдбалі і не нясуць у агульны "кацёл"?"

Ён адмовіўся ад калгаса. Што адбылося з гэтага, вы, думаю, ужо загадаліся. Так, дзядуля быў аб'яўлены "врагом трудоговора народа". У 1934 годзе яго арыштавалі, канфіскавалі ўсё: і дом, і каня, і карову, і нахлітру сялянскую мэблю, і нават посуд. Затым ссылка з усёй сям'ёй — жонкай і трыма дзеткамі (мая мама была сярод іх старэйшай).

Шматлікія эшалоны цягнуліся тады з захаду на ўсход вялізнай краіны, куды ў вагонах "цялятніках" перавозіліся сотні, тысячы адарваных ад роднай глебы беларускіх сям'яў. Калі ўсе яны "враги народа", то скажыце мне, непаважаныя сённяшняе сталіністы: хто ж тады — народ?

Я ўспамінаю апаведы дзед, бабулі і мамы, якіх у глухой тайзе зімой "высыпалі" з вагонаў у снежавыя сумесі. Дзед спатрабіўся вопыт вайны — ён капаў зямлянкі, ратаваў сям'ю. Побач людзі (нашыя браткі-беларусы) паміралі "касякамі", асабліва дзеці, ад сюжы, ад голаду. Сяльнымі выдалі ручныя пілы — валіць векавую тайгу. Муку прывозілі адзін раз на месяц. Некаторыя не вытрымлівалі, хапалі яе жменямі і елі сырою, дабавляючы молотую сасновую кару. Былі выпадкі, калі ў матых згаладалых дзяцей, якія накідаваліся на гэтую мешаніну, разрываліся страўнікі. І гэта, непаважаныя сталіністы, ёсць, па-вашаму, "железный порядок"?

...Там, у далёкай ссыльцы, нарадзіліся я, мае браты і сястры. Я рос у расійскім асяродку. Бацька мой па нацыянальнасці — рускі.

І я ў пашпарце запісаны рускім. Але вось што цікава: дзякуючы дзядулю, бабулі, маме, дзядзьку і цётцы, я пачуваю сябе і застаўся беларусам. Дома ў сям'і размаўлялі заўсёды на добрай беларускай мове. А як сьвяціліся ва ўсіх вочы, калі гаворка заходзіла пра Радзіму, пра Беларусь! Мне, малому, ніколі яшчэ нябачаная, яна снілася ў казачнай красе: у яблыневай квецені, якую я таксама ніколі не бачыў, у россыпах жоўтага рачнога пяску. І мроўіся Днепр — бязмежны, бязмежны...

Няма ўжо нікога з тых родных, дарагіх, але ўдзячнасьць да іх за прывітаньне мне любіць да Бацькаўшчыны жыць у маім сэрцы.

...Толькі пасля разбітцатых, ужо ў часы "хрушчоўскай адлігі", сям'я ўзмагла вярнуцца на Радзіму. Пасля службы ў арміі прыехаў на Беларусь і я. Упершыню — на сваю сапраўдную, аднуютую ў мяне сталіністамі Радзіму.

І энюў, і энюў я спрабую зразумець: адкуль у людзей гэтая дзіўная настальгія па страшных часах? Нават калі адкінуць крывавыя рэпрэсіі, варта адказаць хача б сабе: хіба ж асноўная маса людзей жыла тады як мае быць? Не, гэта былі жабрацкія часы. Многія жылі ў баракх ці ў адным пакойчыку на некалькі сем'яў, у камуналках-кляпчатніках.

У думках пераносіцца ўжо ў 1964 год. Кастрычнік. Адхіленне ад улады М.С.Хрушчова. Вакол аларадны і задаволены абыяцель: "Так ему і надо, лысому! Довел, понимаешь ли, страну до очередей!" Як быццам пры Сталіне іх не было! Не было яшчэ большага мардавання і голаду!

У адрозненне ад многіх я цяжка перажываў гэтую падзею. Я веруў Хрушчова. Веруў, што ў 1980 годзе буду жыць пры камунізме. Я не мог яму не верыць! Менавіта ён, Мікіта Сяргеевіч, адкрыта асудзіў масавыя рэпрэсіі, менавіта ён разбітваў неаслужана рэпрэсаваных людзей, у тым ліку і маю сям'ю. Пры ім стала лягчы дыхаць. З'явіліся, хоць і кволяны, зародкі дэмакратыі... Цяпер, у сталым узросце, я не перабольшваю значнасць гэтай фігуры, многае разумею іншак. Але не бачыць прагрэсу ў палітычнай сітуацыі таго часу было б несправядліва.

..На блізкай памяці — 1991 год. Падобная сітуацыя. Адхіленне ад улады М.С.Гарбачова. І энюў той жа самы абыяцель, аларадны і задаволены: "Так ему і надо, этому болтуну! Выстроил, понимаешь ли, очереди за водкой!" Але ж ці не той самы Гарбачоў падняў нас з каленяў? Менавіта ён даў магчымасць для дэмакратызацыі грамадства! У выніку і ў рэшце рэшт Беларусь атрымала незалежнасць, аб чым мы раней і марыць баяліся!

Але значная частка насельніцтва ўздымае па "залатых" брэжнеўскіх часах. Не хоча задумацца, адкуль браўся адносны дабрабыт той пары. Не хоча асэнсаваль, што вялікая імперыя бяздарна праядала і прапівала свае прывордныя багачыні — нафту, газ, золата. Ці ж гэта магло працягвацца вечна?

Бацька маёй жонкі прайшоў фінскую вайну, з першых дзён Вялікай Айчыннай ваявалі на фронце. Але меў няшчасце параненым трапіць у палон. Пасля вызвалення савецкімі войскамі ў 1945 годзе ён не вярнуўся дахаты: сталінскаму рэжыму патрэбны былі новыя ахвяры. Яго заклікалі "предателем" (як жа — быў у палоне!) і адправілі на катаржныя работы ў шахты. Вось ужо сапраўды — з агню ды ў полымя! Там, у далечыні ад Беларусі і сям'і, ён у 49 гадоў памёр ад хваробы лёгкіх.

Гэтыя чатыры таму я з жонкай і сынам, з нашымі даўнімі і добрымі польскімі сябрамі наведвалі былы фашысцкі канцлагер, Майданек пад Люблінам. Усё, што мы ўбачылі ў сучасным мемарыяльным комплексе, выяўленыя музей Памяці, цяжка перадаць словамі: прылады катвання, гаварылі камсы, смаротныя "лазні", шыбеніцы, печы крэмацыйныя... Але якім жа моцным было наша здзіўленне, калі на адной са шматлікіх музейных фатаграфій мы ўбачылі жончынага бацьку, дзядулю майго сына! Ён быў сфатаграфаваны ў калоне савецкіх ваеннапалонных, апынуўшыся на пярэднім

плане...

Жонка адразу спазнала свайго бацьку, бо ў нас былі ягоныя фатаграфіі ў ваеннай форме. З яе вачэй пакаціліся слёзы. Вось якой атрымалася яе сустрэча з татам, мая — з цесцем, а нашага сына — з дзядулем праз амаль півдзвяцігоддзе! Ягонае прозвішча мы знайшлі ў музейных спісах ваеннапалонных. Значыць, лямпылі не было.

А цяпер адкажыце мне, непаважаныя сталіністы: чым істотна адрознівалася фашысцкае "пекла" ад камуністычнага "раю"? Толькі не спявайце песень пра "соцализм с человеческим лицом". Фальшывыя гэта песні. Вось свет бачыў гэтае "лицо" ў розных варыянтах. А выскаў у іх адзін.

...Звяртаюся да сённяшняй моладзі, прашу: дзеці, паважайце старэйшых, прайшоўшых цяжкімі шляхамі і не губіўшых сваю душу, чалавечнасць, чэснасць. Але сярод сталых людзей ёсць і людзі "учарашняга дня". У значнай ступені менавіта яны ў 1994 годзе вызначылі на прэзідэнцкіх выбарах той "парадокс", расхлёбавалі з якім даўдзеша наш. Гэтых людзей лёс не закрануў рэпрэсіямі, і яны часам "не ведаюць, хто творят". Будзьце цярпымія да іх, а сапраўдных вестрануў і патрыстаў глыбока шануйце. З кожным годам іх усё менш і менш. А безліч найлепшых сыноў Бацькаўшчыны даўно раскінулі свае святыя костачкі на ссылах, катаргах, Салаўках, Курапах, фашысцкіх і сталінскіх канцлагерах, расстрэльных ірвах... "Да минует вас чаша сия!"

Валерый ВАСІЛЬЕЎ настаянік.
Брэст.

РАСІЙСКІЯ ЛЕВЫЯ РАДЫКАЛЫ Ў ВЫПАДКУ ПРЫХОДУ ДА ўЛАДЫ НЕ МАЮЦЬ НАМЕРУ НЕСЦІ АДКАЗНАСЦЬ ЗА ЗНЕШНІЯ ДАЎГІ

Прадстаўнікі леварадыкальных апазіцыйных сіл заяўляюць, што ў выпадку прыходу да ўлады яны не маюць намеру несці адказнасць за крэдыты, атрымліваемыя за мяжой цяперашнім урадам Расіі.

Лідэр руху «Працоўная Расія» Віктар Ампліаў заявіў у чацвер «Інтэрфаксу», што «новыя крэдыты МВФ выдзелены для вырашчвання рэжыму Ельцына ад народнай лютасці». «Вытворчасць ад гэтых грошай у нас усё роўна не наладзіцца, а ў народа да іх не дабаўіцца нічога, а значыцца, плаціць па гэтых даўгах народ не павінен», — лічыць В. Ампліаў.

Са свайго боку лідэр Расійскай камуністычнай рабочай партыі Віктар Цюлькін заўважыў, што мільярды МВФ «усё роўна асядуць у кішэнях тых, хто прывык цягаць у авосцы па 500 тысяч долараў».

Лідэр Саюза кампартый (СКП—КПСР) Алег Шэнін заявіў «ІФ», што, вырашаючы, ці вяртаць знешнія даўгі, «перш за ўсё трэба будзе ўважліва паглядзець, што гэта за даўгі, хто іх узяў і на што патраціў».

Як заявіў гэтымі днямі лідэр Руху ў падтрымку арміі, старшыня думскага камітэта па бяспецы Віктар Іовін, шматмільярдная пазыка МВФ «выходзіць далёка за рамкі зацверджанай Дэяржудмай праграмы дзяржаўных знешніх пазык».

В. Іовін падкрэсліў, што крэдыт «будзе разглядацца не ў якасці дзяржаўнага даўгу, а як асабістая пазыка прыватнай асобе па прозвішчу Чубайс».

ЗВЯЗДА Інтэрфакс.

Падаецца да ведама наш
e-mail address:
bdigest@iserv.net

ДЗЯДЗІКА

Пад знакам "Руны"

У ліпені надарылася магчымасць пабыць у Вільні. Амаль два гады не хадзіла па віленскіх вуліцах, дзе раней пачувала сябе камфортна і ўтульна. З усіх гарадоў найбольш любімо менавіта Вільню і падобныя да яе Прагу, Беласток, Гародню. Асяроддзе гэтых месцаў асабліва блізкае майму заходнебеларускаму характару. Адчуваю, што менавіта гэта і адпавядае нашаму глыбіннаму беларускаму разуменню горада для людзей. Вось такімі і павінны быць беларускія гарады. Шырыня, размах, велічэзнасць будынкаў не ствараюць камфортнасці для беларускай душы, што больш схільная да абмежаванай прасторы, у якой жыўць усе еўрапейскія народы. Нягледзячы ні на якія ўплывы з усходу, беларусы ўсё ж захавалі ў сабе прыхільнасць да цёплых, утульных, высокай эстэтычнасці ў адносінах да асяроддзя свайго пражывання. Найважней для нас, што ў Вільні захавалася і тая глыбінная беларускасць, якой ужо не сустрэнеш у іншых месцах. Носбіты яе не толькі старажытныя мury, але і людзі. Віленскія беларусы заўсёды мелі сваю адметнасць. Менавіта там мы бачылі загібленую ў гісторыю беларускую культуру, якая вызначалася еўрапейскім узроўнем, нейкай асабістай высакароднасцю, вытанчанасцю.

Але час няёмковы. Паціху адзін за адным адыходзяць у лепшы свет віленчукі-беларусы старэйшага пакалення, і мы страчваем з ім нешта вельмі істотнае. Цяжка сёння ўявіць Вільню без Пятра Сергіевіча, Зоські Верас, братаў Луцкевічаў і інш. Цешыць тое, што на змену ім прыходзяць маладыя, што сёння ёсць каму прадоўжыць беларускую справу.

28 ліпеня 1998 г. споўнілася гадавіна з дня смерці Лявона Луцкевіча, і мы, удзельнікі 2-га з'езда беларусаў краін Балтыі, наведвалі могілкі Роса. Успомнілася, як сам "дзядзька Лявон" упершыню прывёў мяне сюды, дзе назаўсёды спачылі многія выдатныя сыны Беларусі. Ніхто не мог так захапляюча распавесці пра дарагую Вільню, як сп. Лявон і яго брат Юрка. Яны нарадзіліся, жылі і памерлі абодва ў гэтым горадзе. Іх знакамітым продкам — бацьку Антону, дзядзьку Івану Луцкевічам — на Росах пастаўлены прыгожы помнік, на адкрыццё якога мне калісьці пашчасціла быць. Побач пахаваны і сам Лявон.

Многа нам давялося папрацаваць з Лявонам Луцкевічам і яго жонкаю Галіною дзяля пошукі і захавання беларускіх архіваў у Вільні ды па розных іншых беларускіх справах. Дзядзька Лявон марыў выдаць напісаную ім кніжку пра беларускія мясціны ў Вільні. Тыя з нас, хто бываў у Луцкевічаў, стараліся дапамагчы яму зрабіць гэта ў Беларусі, але нічога не атрымалася. Так і застаўся ў архіве машынапіс кніжкі, які прывезла для таго, каб паспрабаваць яе выдаць у Мінску. Але так і не пабачыў Лявон Луцкевіч сваю кніжку надрукаванай, і мы не можам сабе гэтага дараваць. Толькі праз год пасля яго смерці я атрымала ад спадара Хведара Нюнькі выданне, якое зрабілі самі віленскія беларусы. Выдавецтва "Рунь" Таварыства беларускай культуры надрукавала сёлета "Вандроўкі па Вільні" Лявона Луцкевіча. Фінансавую падтрымку аказалі Аліна Кахановская, Алена Сіўко-Парасоненне і Галіна Войцік і Фундацыя П. Крэчэўскага.

Кніжка пачынаецца невялікай прадмовою аўтара, які дакладна вызначыў сутнасць сваёй шматгадовай працы: "Аўтар не патрабуе, каб ягоная праца разглядалася, як навуковае даследаванне ці ўсіматэматызаваны тэрыстычны даведнік. Гэта позірк старога беларуса-віленчука, карэнага жыхара Вільні на бясконца любімы яго горад".

Вядомы віленскі беларускі мастак Алег Аблажэй напісаў сваю прадмову да кнігі, у самой назве якой "Залатыя кроплі" адчуваецца вялікая павага да аўтара кнігі. Залатыя

кроплі — гэта яго сапраўды найдаражэйшыя здабыткі, што на працягу свайго жыцця набіраў Лявон Луцкевіч для беларусаў у гістарычным мінулым і сучаснасці Вільні. Пра Вільню напісана многа кніг, але пра яе, як беларускую духоўную Мекку, няма падобнай. Усе, хто меў у розныя часы ўладу над горадам, хацелі, каб беларускі след тут зусім сцёрся. "Затое напісанае застаецца назаўсёды. І гэтая сціглая кніжка будзе доўга служыць любому, хто захаце самастойна павандраваць па слаўным горадзе Вільні ды пабачыць, якое месца ў яе гісторыі займаем мы, беларусы", — слухна заключае аўтар. Наклад кніжкі 1000 асобнікаў. Думаю, што жадаючых яе мець ажакацца значна больш.

Цудоўна ўкладаецца ў адзін камплект з кнігаю Лявона Луцкевіча і яшчэ адна выданае зараз у Вільні, тым жа выдавецтвам "Рунь", кніжка ўспамінаў Марыяна Пецокевіча "У пошуках зачараваных скарбаў". У якасці прадмовы да яе ўзяты артыкул Лявона Луцкевіча з серыі "Партрэты віленчукоў". Дарчы, менавіта гэтая кніжка і стала першым выданнем з серыі кніг, заланаваных выдавецтвам "Рунь" да друку.

Марыян Пецокевіч належыць да шэрагу знакамітых заходнебеларускіх адраджэнскіх дзеячаў. Працаваў у галіне асветы, этнаграфіі. Лёс яго быў звязаны з дзейнасцю беларускіх асяродкаў у Вільні. Ён вучыўся ў Віленскай беларускай гімназіі, працаваў у розных беларускіх арганізацыях, быў адказным рэдактарам часопіса "Шлях моладзі". Разпрэсаваны ў пасляваенны час. Апошні перыяд свайго жыцця правёў у Польшы і памёр там, у Торуні.

Пра ўсе прайдзеныя аўтарам жыццёвыя дарогі і распавядае кніга. Галоўны яе змест — спрадвечнае імкненне беларусаў да здабычы зачараваных скарбаў асветы і заўсёды перашкоды на гэтым шляху з боку тых, хто не хацелі, каб беларус пачуваў сябе чалавекам. Перад намі паўстае вобраз мужнага чалавека, адданнага сваёй Бацькаўшчыне, змагара і інтэлігента. Моц духу, настойлівасць, працавітасць, пачуццё годнасці дапамаглі аўтару адолець многія цяжкасці, загартваць волю. Але жорсткасць рэальнага жыцця здолела спыніць палёт высокіх думак і надзей, не даць рэалізавацца яго марам аб жыцці на свабоднай Бацькаўшчыне. Драма аўтара падобна на такі ж драматычны, а ў многіх выпадках і трагічны лёс беларускіх адраджэнцаў. Кніга прымушае нас задумацца аб тым, што павінны рабіць мы самі, каб лёс краіны быў іншым і каб нашым нашчадкам не давялося б з такімі цяжкасцямі выходзіць у свет да цывілізава-нага жыцця.

Кніга выдана на накладам таксама ў 1000 асобнікаў, на сродкі дачкі Марыяна Пецокевіча — Марылі. Яна ж надрукавала тут і сваё "Слова пра бацьку". Пасляслоўе зрабіў Алег Мікін. Ён падкрэсліў адну важную думку, што хоць аўтар успамінаў і прайшоў вельмі цяжкі шлях да скарбаў асветы і праз гэта вельмі многа пацірэў у сваім жыцці, але ён застаўся перакананым у правільнасці абранага ім жыццёвага накірунку. У гэтай выснове — галоўная каштоўнасць выдання.

Будзем спадзявацца, што распачатая выдавецтвам "Рунь" і Таварыствам беларускай культуры серыя кніг з партрэтамі беларусаў-віленчукоў будзе прадаўжацца і папаўняць шырокую плынь літаратуры па гісторыі беларускай нацыі, што выдаецца адраджэнскіх рухах як у Беларусі, так і ў замежжы.

Старажытная Вільня, дзякуючы намаганям як старэйшага, так і маладога пакалення беларусаў, застаецца і цяпер для нас крыніцаю духоўнасці, захавальніцай традыцый беларускага Адраджэння. Страціць усё гэта было б недаравальна. Трэба думаць і ў самой Беларусі, як дапамагчы віленскім беларусам утрымаць сваю адказную справу.

Ганна СУРМАЧ

Дэмакраты правядуць Кангрэс

2-га кастрычніка ў Менску прайшло пасяджэнне па стварэнні аргкамітэта па падрыхтоўцы Кангрэса дэмакратычных сіл Беларусі.

У пасяджэнні ўзялі ўдзел кіраўнік Аб'яднанай грамадзянскай партыі Станіслаў Багданкевіч, намеснік старшыні Беларускага народнага фрон-

ту Юрый Хадыка, кіраўнік "цэнявога" ўрада Генадзь Карпенка і іншыя буйныя дзеячы беларускай апазіцыі.

Абраны аргкамітэт, у склад якога ўвайшлі 20 чалавек. У іх ліку — вядомыя дзеячы культуры Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, спікер Вярхоўнага Савета 13-га склікання Сямён Шэрацкі ды інш.

Чакаецца, што Кангрэс дэмакратычных сіл пройдзе 29—30 студзеня будучага года.

Уладзімір Глод

Гісторыя Беларусі склалася так, што наша краіна на працягу трохсот гадоў падвяргалася ўзмацненай дэнацыяналізацыі: спачатку была паланізацыя, а наступныя дзвесце год — русіфікацыя. У 1696 годзе на тэрыторыі нашай дзяржавы пачала панавать польская мова, нашым продкам было забаронена афіцыйна ўжываць беларускую мову. Пасля далучэння Беларусі да Расіі ўжо Расія забараніла беларускую мову — у 1831 годзе.

“У паўночна-заходнім краі так званую беларускую мову неабходна звесці на нішто, бо, калі гэтага не зрабіць, яна пастаянна будзе інспіраваць думку аб асобным беларускім народзе і аб праве гэтага народа на этнічную самастойнасць і нацыянальна-дзяржаўную суверэннасць, чаго дапусціць нельга”. Так было сказана ў адным з лістоў губернатара Паўночна-Заходняга краю Мураўёва, або, як яго звалі, Мураўёва-вешальніка, да імператара.

Такая была афіцыйная палітыка царскай Расіі ў XIX стагоддзі. Тады асімілятары не баяліся галоснасці і не лічылі патрэбным крывіць душу.

Дзеля справядлівасці варта зазначыць, што прагрэсіўныя расейскія навукоўцы высока цанілі нашу мову і выступалі ў яе абарону.

Напрыклад, у 1837 годзе акадэмік Дзмітрый Языкаў пісаў: “Сапраўдная беларуская мова ёсць вельмі цікавым помнікам, які нашы навукоўцы мусяць рупліва даследаваць дзеля таго, што яна многае вытлумачае ў рускіх летапісах і філалогіі нашае мовы, “этот язык можно назвать отцом великорусского наречия”. Гэта, верагодна, тая самая мова, якую гаварылі ў Пскове і Ноўгарадзе ў часы варагаў. Быўшы ўхіленай у добры час ад уплыву мангалізму і дасюль не паспытаўшы ўздзеяння вялікарасійскае гаворкі, яна шмат у чым захавала свой старажытны выгляд і характар і меней пацярпела ад формы польскае мовы, чым тое лічаць звычайна”.

Наша мова аказала пэўны ўплыў і на фармаванне мовы польскай. З гэтага нагоды польскі пісьменнік і публіцыст Станіслаў Мацкевіч зазначаў: “Спецыялісты-мовазнаўцы сцвярджаюць, і маюць рацыю, што палова з напісанага А. Міцкевічам не адпавядае нормам польскага літаратурнага маўлення. Міцкевіч быў магутным павевам беларускай мовы, магутным прадаўжальнікам уплыву яе на польскую мову, які пачаўся яшчэ ў XV стагоддзі і зрабіў яе больш вытанчанай і далікатнай”.

Вялікія спадзяванні ў сэнсе абароны сваёй нацыянальнай годнасці і адраджэння сваёй культуры беларусы ўскладалі на большавікоў і савецкую ўладу. На жаль, гэтыя спадзяванні не апраўдаліся. У 1918 годзе, неўзабаве пасля рэвалюцыі, старшыня Мінскага рабоча-сялянскага камітэта большавікоў Вільгельм Кнорын пісаў: “Мы лічым, што беларусы не з’яўляюцца нацыяй і што этнаграфічныя асаблівасці, якія адносяцца да іх ад астатніх расейцаў, павінны быць выкаранены”.

Вось так, не болей і не меней: “паўны быць выкаранены”. І варта прызнаць, што папечнікі і паслядоўнікі Кнорына ў гэтым плане дасягнулі значных поспехаў. Аднак выкараніць беларускую мову яны ўсё ж не здолелі...

“Сапраўднай любові да сваёй краіны нельга ўявіць без любові да сваёй мовы, — сцвярджаў расейскі пісьменнік Канстанцін Паусоўскі. — Чалавек, абыякавы да сваёй мовы, — дзікун. Ён шкодны па самой сваёй сутнасці.

Бо ягоная абыякавасць да мовы тлумачыцца самай поўнай абыякавасцю да мінуўшчыны, цяпершчыны і будучыны свайго народа”.

Вышэйпададзеная цытата, на жаль, з выключнай дакладнасцю характарызуе цяперашні стан беларускай мовы, ды і беларускай культуры наогул. Аднак сёння геапалітычныя тэндэнцыі сведчаць аб тым, што для стварэння паўнаўвартаснага дзяржаўнага механізма надзвычайна неабходна паўнаўвартасная нацыянальная ідэалогія, якая практычна немагчымая без належнага стаўлення да мовы карэннае нацыі.

Дырэктар Інстытута сацыялогіі НАН Беларусі Яўген Бабосаў, у прыватнасці, сцвярджае, што апошнія дзесяцігоддзі XX стагоддзя, на суперкашматлікім пароку і заклянальнікам, сталіся часам неверагодна ажыўлення нацыянальных пачуццяў і рухаў, згуртавання нацый, росту іх самасвядомасці.

У гэтым моры вярочных этнацыянальных памкненняў і змаганняў Беларусь уяўляецца лабонаму назіральніку нейкай выспаю ціхамірнасці або нават дрымоты. Аднак, лічыць акадэмік, і ў нас адбываецца працэс нацыянальнага адраджэння, узнікаюць спрэчкі, часам залішне эмацыйныя і дэструктыўныя, адносна праблемаў развіцця роднай мовы, яе статусу, яе ўзаемадзеяння з рускай мовай. На гэтай падставе, робіць ён выснову, маюць месца вострыя супярэчнасці, якія не даходзяць да крывавага сутычак, але ўсё ж такі праяўляюцца ў канфліктах — палітычных, культурных, палемічных...

Вызначальную ролю адыгрывае той факт, што беларусы з’яўляюцца ў Беларусі дзяржаўнаўтваральнай нацыяй. І калі будучы абаронены правы беларусаў, то ўсім астатнім народам яны будуць аўтаматычна гарантованыя. Але з-за фактычнага ажыўлення пасля рэферэндуму 1995 года не ўважаючай нацыянальнай палітыкі заканадаўства і паглыбілася няроўнасць у становішчы беларускай мовы. Выявілася і нашай бясплосці ў пераадоленні наступстваў былой імперскай палітыкі. Такое становішча прыніжальнае для беларусаў у вачах не толькі суседзяў (Украіны, Польшчы, Літвы, Латвіі), але і народаў краін СНД, дзе родная мова з’яўляецца дзяржаўнай і вядзецца актыўная праца па яе абароне і захаванні. На жаль, праблема мовы ў Беларусі робіцца дэстабілізуючым фактарам, чым спрабуюць скарыстацца краіны нацыяналістычныя групы.

Пытанне вызначэння законнага статусу беларускай мовы паўстала, калі Беларусь яшчэ не была суверэннай. Вядома, што камуністы ў пачатку 90-х гадоў адвяргалі ідэі дзяржаўнасці і нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі, спадзеючыся на аднаўленне СССР. Аднак кіраўніцтва ЦК КПБ усё ж такі разумела, што негатыўнае стаўленне да беларускай мовы і культуры прывядзе да аслаблення ягонага ўплыву і поўнай страты сувязі з інтэлігенцыяй. Таму, хоць і з вялікім спазненнем, Вярхоўным Саветам БССР яшчэ XI склікання быў прыняты “Закон аб мовах”. Гэта адбылося ў студзені 1990 года.

Абсалютна відавочна, што шматмільённы народ з самабытнай культурай сярод белага дня не павінен пазбаўляцца роднай мовы на сваёй гістарычнай радзіме і растварацца ў іншым этнасе. Разлічваць жа на былую пакарлівасць інтэлігенцыі сёння ўжо не выпадае, а гэта стварае небяспеку ўзнікнення напружанасці і канфліктаў у грамадстве.

У Рэспубліцы Беларусь (пагодле перапісу 1989 года) нацыянальны склад насельніцтва выглядае наступным чынам:

беларусаў — 77,9%;
расейцаў — 13,2%;
палякаў — 4,1%;
украінцаў — 2,9%;
яўрэяў — 1,0%;
іншых нацыянальнасцяў — 0,8%.

Пры гэтым, зазначым, звыш 82% тых, хто жыве ў Беларусі, лічаць роднай беларускую мову. Лік жа першакласнікаў, якія навучаліся на беларускай мове, нават у самы пік “беларусізацыі” пачатку 90-х не дасягнуў і паловы ад агульнай колькасці навучэнцаў, а школ з навучаннем на беларускай мове было меней чым 20%. Адсюль вынікае выснова: дзеці людзей, якія прызнаюць роднай мовай беларускую, пазбаўлены магчымасці яе вывучаць. Гэта сур’ёзны перагін, які патрабуе неадкладнага дэталёвага вывучэння і прыняцця мераў па недапушчэнні такога становішча.

На рэферэндуме 1995 года, як вядома, было ўзаконена двухмоўе. Але не дзеля таго, каб цярпела якаясьці з моў — беларуская або руская, а дзеля іх раўнапраўя. А што атрымалася на справе?

З-за штучна створанай незапатрабаванасці беларускай мовы ў мінулым ямяла беларусаў сёння дрэнна ведаюць (ці зусім не ведаюць) родную мову. У гэтым вінаватыя не толькі яны. Але, на жаль, непісьменнасць у нас падвойная: мы дрэнна ведаем і рускую мову. Пачуць правільнае, граматычнае маўленне з вуснаў чыноўніка любога рангу амаль немагчыма ні на беларускай, ні на рускай мове. Тое самае і на занятках у школах і іншых навучальных установах. Не з’яўляюцца выключэннем і СМІ. Старонкі нашай прэсы літаральна перанасычаныя паланызмамі і русізмамі. Хіба гэта не найважнейшая дзяржаўная праблема? У Францыі, напрыклад, існуе закон: за ўжыванне замежных слоў у вулічных шыльдах і афіцыйных дакументах накладзецца штраф.

Два гады таму Прэзідэнт Расіі Барыс Ельцын спецы-

“БОМБА” пад Прэзідэнта

Дзеля дасягнення палітычнай згоды ў грамадстве неабходна ўсяляк умацоўваць згоду нацыянальную.

БЕЛАРУСЬ 9/98

яльным указам стварыў урадавую камісію па рускай мове на чале з акадэмікам Яўгенам Чэлышавым.

Прэзідэнт Кыргызстана Аскар Акаеў падпісаў указ (у студзені гэтага года) аб далейшым развіцці ў краіне дзяржаўнай мовы — кіргізкай.

А ў нас, на Беларусі?

Калі казаць пра другую дзяржаўную мову, пра рускую, то яе пазіцыі былі і застаюцца непахіснымі. На Беларусі захоўваецца запатрабаванасць ведаў і адукацыі, атрыманых на рускай мове. Павага да рускай мовы — гэта праява павягі да блізкага па духу беларусам рускага народа, з якім мы падтрымліваем і павінны надалей усяляк развіваць добрасуседскія, давяронныя адносіны. Безумоўна, не можа ісці і гаворка пра ўціск гэтай мовы. Аднак справа ў тым, што ў святле апошніх геапалітычных пераходаў ужо няма абсалютнага этнічнага камфорту і ўсеахопнай манополіі рускай мовы, што і выклікала рашучую рэакцыю пэўных колаў. Іх намаганні ў рэшце рэшт завяршыліся вядомым рэферэндумам 1995 года.

Трэба нарэшце зразумець, што гаворка ідзе не аб “падкопе” пад рускую мову з мэтай звужэння сферы яе ўжывання, а аб здаровым імкненні прадухіліць знікненне беларускай мовы і рэальна падняць яе да ўзроўню дзяржаўнай у Беларусі. Да таго ж у рускай мовы “пад бокам” яе магутная калыска (у асобе памежнай Расіі), і ў агляднай будучыні нішто ёй не пагражае.

У той жа час небяспека, якая навісла над беларускай мовай, як лічаць вучоныя-лінгвісты (у тым ліку і расейскія), застаецца рэальнай. Восем гадоў яе дзяржаўнага статусу практычна нічога не змянілі ў становішчы бок. Хутчэй наадварот. Таму патрабуецца прыняцце тэрміновых і прадуманых узважаных захадаў. А калі ўжо казаць шчыра, то на сённяшні дзень патрабуецца, па сутнасці, яе “рэанімацыя”...

Нацыянальнае пытанне — сфера вельмі тонкая і далікатная. І да яе трэба ставіцца самым сур’ёзным чынам. У сувязі з гэтым заслужуе ўвагі і самай шырокай падтрымкі прапанова народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна, выкладзеная ў вядомым лісце Прэзідэнту. Пісьменнік упэўнены: кожны чалавек, які займае дзяржаўную пасаду, абавязаны дасканалы валодаць абедзюма мовамі. Бацькам не трэба тады прымушаць або вышываць дзяцей ад вывучэння той ці іншай мовы, бо будучыя дзяржаўныя служачыя павінны будучы ведаць абедзве мовы. Прычым не толькі міністры ці настаўнікі школ, але і дыпламаты, мытнікі, пагранічнікі і іншыя. Гэтыя прапановы вядомага пісьменніка ніколі не ўціскаюць правы носьбітаў рускай мовы, але разгляд іх, на жаль, зацягваецца. Відаць, сёння ёсць свая неабходнасць вярнуцца да іх...

Нягледзячы на тое, што беларускае грамадства выхавана ў глыбока інтэрнацыянальным ключы, увага і пашана да нацыянальнага паступова ўсё ж такі бярэ верх у светапоглядзе большае часткі нацыянальнай інтэлігенцыі і грамадзян нашай краіны. Да таго ж сёння, бадай, надыйшоў час адкарэктаваць уяўленне аб беларусах як аб надзвычай талерантнай нацыі. Паводле дадзеных апытання Інстытута сацыяльна-палітычных даследаванняў пры Адміністрацыі Прэзідэнта, 18 працэнтаў рэспандэнтаў адзначалі, што маюць пэўную непрыязнасць да прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцяў: чачэнцаў, азербайджанцаў, армянаў, яўрэяў, грузінаў. На думку супрацоўнікаў ІСПД, негатыўнае стаўленне да прадстаўнікоў кавказскіх народаў, якое мае месца ў нас, можа стаць прычынай міжэсабовых або нават лакальных канфліктаў у грамадстве. Яны ўжо мелі месца ў Брэсце і Гомелі. Дарэчы, 17,4% апытаных гатовыя прыняць удзел у такога кшталту канфліктах на баку сваёй нацыянальнасці. Лічба немалая, і яна не павінна застацца па-за ўвагай грамадскіх і ўладаў.

Некаторыя аналітыкі, у тым ліку і згаданы вышэй Яўген Бабосаў, выказваюць асцярогу адносна цалкам верагоднага абстрактнага міжнацыянальнага, перш за ўсё этнарэлігійнага канфлікту ў заходніх рэгіёнах Беларусі, і ў прыватнасці ў Гродзенскай вобласці, дзе функцыянуе 43% рэлігійных арганізацый, зарэгістраваных у краіне.

Актуальнасць праблемы, якая датычыцца беларускай мовы, была пацверджана падчас прамой лініі, якую праводзіла газета “Звязда” з міністрам адукацыі Васілём Стражэвым і міністрам культуры Аляксандрам Сасноўскім.

Мяркуючы па ўсім, многія чыноўнікі гэтых міністэрстваў і іншых ведамстваў, мясцовых органаў дзяржаўнага кіравання праяўляюць залішнюю стараннасць у справе ўціску праваў носьбітаў беларускай мовы. Яны, хутчэй за ўсё, блага ўяўляюць сабе наступствы пагардлівага стаўлення да традыцый і звычайў карэннай нацыі. Сёння, напрыклад, не рэдасць пачуць і прачытаць у СМІ няўхвальныя рэплікі на адрас нацыянальных герояў Беларусі і вядомых пісьменнікаў (К. Каліноўскага, В. Быкава, Р. Барадуліна, Л. Геніюш і інш.).

Сацыяльна-палітычная стабільнасць і нацыянальная згода — рэчы вельмі крохкія. На стварэнне “найтанчэйшага слоя” патрэбнай для грамадства раўнавагі і згоды ідуць гады, а часам і дзесяцігоддзі. Разбурыць жа яго, выклікаць чараду сацыяльных хваляванняў магчыма ў адно імгненне — усяго толькі адной памылкай. Нам уяўляецца, што нацыянальная палітыка, якая праводзіцца сё-

ня, — не што іншае, як сапраўдная “бомба” пад гэтую стабільнасць, а значыць і “бомба” пад самога Прэзідэнта Рэспублікі...

Цяпер можна пачуць, нават з высокіх трыбунаў, што Беларусь нібыта ўнікае “гвалтоўнае беларусізацыю”. Але ж па сутнасці ніякай “гвалтоўнае беларусізацыі” у пачатку 90-х і не было: нацыя проста пачала вяртаць тое, што належала ёй па праву. А вылячэнне цяжкай хваробы заўжды вельмі балючае. Гэтым і скарысталі асобныя дзеячы, шмат хто з дзяржаўноўнікаў, што негатыўна ставіліся да нацыянальнай культуры, якія разгарнулі работу па выкараненні беларускай мовы, забываючы пра нацыянальнае пачуццё беларусаў. Гэта яшчэ раз пацвярджае: яны дрэнна разумеюць працэсы, што адбываюцца ў грамадстве, і працягваюць неразумную стараннасць. Нацыянальны ж фактар, апрача ўсяго іншага, з’яўляецца магутным рычагом пад’ёму эканомікі Беларусі. Пачуццё патрыятызму павінна абапірацца не столькі на пустую рыторыку, колькі на нацыянальна-культурны каштоўнасці. І з кожным днём расце колькасць людзей з інтэлігенцы, простага народа, нават з былой наменклатуры, адданных беларускай нацыянальнай ідэі.

Хаця большасць гарадскіх беларусаў, якія прыстасаваліся да рускамоўнага асяроддзя, без асаблівага энтузізму ўспрымаюць беларусізацыю, у сэрцы сваім яны застаюцца беларусамі, вернымі сваёй Айчыне. Яны ж, у прынцыпе, ніколі не адмаўляліся ад сваёй беларускай крэўнасці насуперак перманентнай знешняй экспансіі, і большасць з іх хочучы, каб беларусізацыя працягвалася як натуральны, эвалюцыйны працэс іхнімі дзеямі і ўнукамі.

Прышоў час звалючый, а не рэвалюцый. Прышоў час на справе, а не на словах заняцця абладкаваннем Беларусі і ўгадаць, што краіна нашая — гэта і ёсць наш дом. У большасці беларусаў, якія жывуць за яе межамі, пры ўсіх выпрабаваннях і нягодах у глыбіні душы захавалася і жыве светлая пачуццё Радзімы, Айчыны. Гэта яшчэ раз сведчыць аб тым, што “самастаяннае чалавека, зарука велічы яго” неаддзяльна ад самабытнасці нацыянальнай. Меў рацыю Фёдар Дастаеўскі, калі казаў далей: “Без гэтай веры ў сябе не выстаў бы, напрыклад, на працягу стагоддзяў беларускі народ і не захавав бы сябе ніколі. Атрымліваецца, што не трэба замахвацца на самастойнасць жыцця нацыянальнага, а, наадварот, усімі сіламі пашыраць гэтае жыццё і як мага болей стаяць за яго самабытнасць”.

Не надаваць сэнна значэння нацыянальнаму пытанню і спадзявацца на тое, што гэты тугі вузел праблем на Беларусі развязацца сам па сабе, — мякка кажучы, памылкова. Ход гісторыі пераконвае: хаваць, як страус, галаву ў пясок у гэтых пытаннях — занята надта небяспечна.

Адзіна слушны шлях, якім павінна ісці Рэспубліка Беларусь, цяжкі, ён патрабуе карпатлівай працы. Трэба шукаць пункты судакранання, пашыраць зоны згоды і даверу паміж людзьмі з рознымі нацыянальнымі, палітычнымі і духоўнымі поглядамі. Нашая галоўная лінія павінна мець на ўвазе развіццё ўсіх нацыянальных груп (меншасцяў) праз пошук кампрамісаў і ўмацаванне аб’яднаўчых пачаткаў. Неабходна гранічна абалчыць стаўіцца да кожнага, нават асобнага выпадку непрадуманых выступаў па нацыянальных пытаннях у СМІ. Гэтыя з’явы, якія здаюцца прыватнымі, могуць мець самыя неспрыяльныя наступствы.

Менавіта праз захаванне палітычнай незалежнасці і этнічнай унікальнасці суверэнных дзяржаў можа стацца найбольш паспяховай інтэграцыя народаў СНД. Гэта на сённяшні дзень адзіна разумная і цывільізаваная формула мірнага развіцця на постсавецкай прастору.

Рэспубліка Беларусь — не толькі шматнацыянальная, але і шматканфесійная дзяржава. Побач з праваслаўнымі, да якіх адносіцца сябе 2/3 насельніцтваў, тут жывуць і каталікі (прыкладна 20%), пратэстанты, мусульмане, прыхільнікі іншых рэлігій. Гэта сур’ёзны фактар, які спрыяе захаванню грамадска-палітычнай стабільнасці. Таму што ў аснове ўсіх рэлігій ляжаць практычна адны і тыя самыя маральныя прынцыпы: любоў да людзей, ганьбаванне амаральнасці і дараванне шчырых памылак, цяжкіх да іншадумства. Інакш кажучы, незалежна ад веравызнання, усе шчыра веруючыя грамадзяне краіны аднолькава талерантныя, высокамаральныя і міралюбыя.

Дзяржаўным структурам яшчэ прадстаіць радыкальна змяніць формы нацыянальнай культурнай палітыкі. Тая праца па прапагандзе нацыянальнай культуры, традыцый, звычаяў, якая сёння вядзецца, служыць, несумненна, кансалідуючым пачаткам. Аднак цяпер ужо нельга абмяжоўвацца “фасадным” эстэтычным выхаваннем, культурна-масавамі мерапрыемствамі. Трэба комплексна вырашаць праблемы развіцця культуры, разумеючы пад гэтым і сістэму адукацыі, і сродкі масавай інфармацыі на беларускай мове, і інтэлектуальны патэнцыял нацыі ў цэлым.

Ва ўсіх грамадзянаў Беларусі агульны лёс. Людзей розных нацыянальнасцяў аб’ядноўвае ў ёй шматвяковы вопыт сумеснага жыцця, агульны радасці і пакуты. Таму ўсямернае ўмацаванне суверэннасці, забеспячэнне стабільнасці ў грамадстве, дынамічнае развіццё эканомікі і павышэнне дабрабыту людзей — вось шлях да таго, каб зрабіць жыццё людзей больш шчаслівым, грамадства — дэмакратычным, а дзяржаўнасць — непакіснай. А гэта магчыма толькі пры дасягненні поўнай палітычнай і нацыянальнай згоды ў грамадстве.

Міхаіл ЖЭБРАК.

ВАЛЕНТИН ТАРАС

Н о было и другое. Например, наивное поначалу непонимание, почему партизаны, люди, которые пришли в отряд добровольно, так боятся особого отдела? Лучше попасть в руки гестапо, нежели вызвать хотя бы тень подозрения со стороны особистов. Я не раз видел, как меняются в лице человек, когда его вызывают в особый отдел, становится белым как полотно!.. Что из того, что ты не знаешь за собой никакой вины? Ни в чем не виновата была и Лена Станкевич, но ее расстреляли как агента СД, хотя весь отряд знал, что все обвинения против нее — ложь, что это один из особистов, которому Лена дала «от ворот поворот», свел с ней подлые счета, использовав стечение обстоятельств. Лена ушла на задание в Минск, там попала в полицейскую облаву на Комаровском рынке, что-то в ее документах не понравилось полицией и ее посадили в тюрьму. А из тюрьмы в качестве дармовой услуги отдели однажды мыть полы в здании полици на Логойском тракте, откуда ей удалось бежать и вернуться в отряд. Там за нее взяли свои — особый отдел: «Слишком просто все у тебя получилось, дорожка! Не рассказывай сказки! Мы же знаем, что тебя завербовали. И устроили тебе «побеги». Отряд не ошибался: через тринадцать лет Елена Станкевич была реабилитирована посмертно...

Но уже не просто непонимание, а смутение и ужас охватили меня, когда я услышал, как особист из штаба бригады, в которую входил наш отряд, признается, что был плачем. Семья этого особиста (фамилию его забыл) жила то ли в Бресте, то ли в Барановичах, кто-то выдал ее немцам, и всю семью повесили. И вот особист, напившись, ходил по расположению штаба бригады (я оказался там как связной от отряда) и был себя в грусть кулаком, плакал и кричал, приставая ко всем: «Ты когда-нибудь видел, чтобы чекист плакал? Я никогда не плакал! Я расстреливала людей в затылок, и не плакала! Я заталкивала людей в душегубки, и не плакала! А сегодня я плачу! Деток моих повесили! Жену, маму!..»

Конечно, горе его было страшным, но я ужаснулся не только этому — меня ошеломило, перевернуло все мои мозги то, что он кричал о выстрелах в затылок, о душегубках. Разве у

«А ТЫ КАК ДУМАЛ?»

“Беларуская газета”

Я ушел в партизаны в сорок третьем, тринадцатилетним мальчишкой, и это был не только романтический выбор, хотя, конечно, романтики хватало, но и вполне взрослый, что называется, идейный: я, как волчонок, готов был перегрызть горло каждому, кто хоть слово скажет против советской власти. Мальчишка-партизан из моего давнего рассказа «Случайный выстрел», ярый советский патриот, который бабахнул из карабина в своего же соотрядника, хлопца из глухой западнобелорусской деревни, и чуть его не убил только за то, что хлопцев матюками облял колхозы, — персонаж невывдуманный.

нас тоже душегубки? Это у фашистов душегубки! Что он плетет?! Вечером я спросил об этом у начальника партизанской типографии, и тот, пряча глаза, сказал: «Понимаешь, у нашей страны было очень много врагов. Внутренних. Кулаки, всякие мелкие буржуи, поли... Они мешали строить социализм, и нужно было как можно скорее от них избавиться!»

Скоро я сам увидел, как это делается, что такое «как можно скорее».

В сорок четвертом, в начале января, если не ошибаюсь, или, может, еще в декабре сорок третьего, в данном случае это не важно и сути не меняет, наша бригада разоружила и нейтрализовала отряды польской Армии Крайовой (АК), которые действовали в Налибокской и Ивенецкой пушчах. АК подчинялась польскому эмигрантскому правительству в Лондоне и придерживалась директивы вести борьбу одновременно против «двух оккупантов» — немцев и большевиков. Директива эта была принята еще осенью 1939 года в ответ на сговор Сталина и Гитлера о разделе Польши, но после нападения Германии на Советский Союз действия директивы было приостановлено. И до поры до времени отряды АК, созданные на территории Западной Белоруссии, воевали только с немцами, нередко вместе с белорусскими советскими партизанами. Но к исходу сорок третьего между ними начались стычки — правительство Польши в Лондоне вспомнило о своих притязаниях на Западную Беларусь как на часть довоенного польского государства. Директива о борьбе с «двумя оккупантами» снова вступила в силу. Но если на территории Польши в рядах АК сражались четыреста тысяч бойцов, то в белорусских лесах их была горстка. В нашей пушке их разоружили в течение нескольких дней. Но если бы только разоружили!

Командира разоруженной «аковской» бригады и его штаб отправили самолетом в Москву, всех остальных офицеров расстреляли. Предварительно одного из расстрелов я и видел.

Несколько офицеров-аковцев, человек пять, содержались под стражей в расположении нашего отряда. И повели их на расстрел на моих глазах. Они шли по узенькой тропке, протоптанной в глубоком снегу, с деревянными

лопатами в руках, чтобы самим вырыть себе могилу в сугробах. А я в это время стоял на посту — охранял колодец, который считался важным объектом: враг может его отравить!..

Была оттепель, небо было хмурым, низким, мокрые снежные хлопья опадали с сосен на головы и плечи обреченных. Шли они спокойно, как на работу, о чем-то тихо переговаривались. И, проходя мимо моего поста, как-то жадно, с какой-то странной улыбкой смотрели на меня — так многие годы спустя смотрел на меня перед смертью мой отец...

Эти офицеры меня знали: еще неделю назад я охранял землянку, в которой их держали, и выводил по одному «в уборную», под сосны. Офицеры заговаривали со мной и я понимал каждое их слово, потому что знаю польский с пеленок, от бабки и мамы. Но отвечать, разговаривать с ними я не имел права и только лыбился, когда они шутили: «О, хлопак, бздзеш пільноваць мое гавно?». Они шутили, посмеивались над собой и надо мною, потому что это и в самом деле забавно, когда взрослый человек, спустив штаны, сидит под сосной на корточках, а пацан тринадцати лет стоит над ним с карабином наперевес! Должно быть, им и в голову не приходило, что их расстреляют. Потому что — за что? Они сдались советским партизанам без сопротивления, а до этого вместе с ними три года воевали с немцами, так что ничего плохого не случится. Разве это не добрый знак, что их охраняет мальчишка? Значит, не видят в них врагов, знают, что они и не помышляют о победе.

И вот их вели на расстрел автоматчиками в белых кожухах и в кубанках, незнакомые мне особисты, не из нашего отряда. Присланные... И протрещали, как сороки, автоматные очереди в тишине пушчи... А через несколько часов отряд подняли по тревоге: прочесывать лес, искать босой след на снегу! Один из расстрелянных бежал. Недострелили!..

«А почему след босой?» — спросил я одного из наших ребят, весельчака Колю Аксютюча. — Он же в сапогах все был, я видел! Коля хохотнул: «Разули, долушок! Перед тем, как шлепнуть. А ты как думаешь?»

С тех пор я и впрямь стал думать...

Прэзідэнт Польшчы падпісаў права аб люстрацыі

Памінаючы абавы адносна розных надужыванняў, прэзідэнт Польшчы А. Кваснеўскі адобрыў права, якое абавязуе ўсіх высокіх урадоўцаў, парламентарыяў і судзьдзяў выявіць ці яны супрацоўнічалі ў часе савецкае эры з органамі бясъёкі. Тыя, што пададуць фальшывыя даныя могуць атрымаць штрафы і быць пазбаўленыя свае працы. Тыя-ж, што прызнаюць сваё

супрацоўніцтва з органамі бясъёкі, будуць раскрытыя ў сродках масавае інфармацыі.

ЯКАЯ ЦАНА АМЭРЫКАНСКАГА ДАЛЯРА НА БЕЛАРУСІ ?..

Паводле апошніх вестак абменны курс амэрыканскага далара ў Менску выглядае такім чынам: Афiцыяльны абмен — 63,500 рублёў за далара, абмен для нерэзідэнтаў — 73,000. А на чорным рынку цана далара выносіць 120.000 рублёў і шмат вышэй... Беларускія банкі далараў ня маюць, і купіць далары можна толькі на чорным рынку...

Мікола ГІЛЬ

РОДНАЕ СЛОВА

ДУМАЙЦЕ, МАМЫ, ДУМАЙЦЕ!

РЭХА З 1987 ГОДА

Як бы хто ні асцэняваў перыяд так званай перабудовы, аднак жа відавочна, што ён дапамог людзям на многае распусціць вочы. У тым ліку і на стан нашай нацыянальнай школы, найперш — беларускай мовы ў ёй. Упершыню за многія гады загаварылі пра тое, што беларуская мова ў школе, як і паўсюль, знаходзіцца ў заняпадзе, што дзеці вызваляюцца ад яе вывучэння, што ў школьных бібліятэках няма кніг нашых пісьменнікаў, што чыноўнікі ад асветы не развіваюць нацыянальную адукацыю, а свядома вынішчаюць яе, вядуць адкрытую агітацыю не за беларускую школу, а за ўсеагульную ліквідацыю. Сітуацыя сапраўды была трывожная, калі не трагічная.

Свядомыя беларусы, найперш настаўніцтва, дзесячы літаратуры і мастацтва забілі ў званы: "Ратушны беларускую школу!". У рэшце рэшт Міністэрства адукацыі выдала ў 1987 г. славуны загад № 32 — аб адкрыцці беларускіх класаў у рускамоўных школах. У гэты рэалізаваны актыўны ўдзел прынялі пісьменнікі. Многія з нас наведвалі школы ў розных гарадах Беларусі, правялі гутаркі з бацькамі, агітуючы аддаваць сваіх дзяцей у беларускамоўныя класы.

На бацькоўскім сходзе ў адной з мінскіх школ пабыў у тым годзе і я, выступіў перад бацькамі будучых першакласнікаў. А нядаўна адна з тых маці, якія прысутнічалі на сходзе, перадала мне дыктафонны запіс гэтага выступлення. Паслухаў я, што гаварыў бацькам больш чым дзесяць гадоў таму, і... яшчэ большы сум і гарэтка апанавалі мяне. Бо ў сённяшняй сітуацыі з беларускай мовай у школе, на жаль, не паляпшылася. Нават сёе-тое з таго, што было зроблена для выпраўлення ганебнага становішча ў гады перабудовы і ў першыя гады незалежнасці Беларусі, адкінута назад: маўляў, Закон аб мове ў Беларусі, прыняты ў 1990 г., ажыццяўляўся гвалтоўным чынам, не вяртаў беларускую мову, а насаджаў яе. Зноў вядзецца гаворка пра тое, што трэба ўлічваць рэальную сітуацыю, якая склалася ў краіне, і ўсё прыводзіць у адпаведнасць з гэтай сітуацыяй.

Адным словам, становішча беларускай мовы ў школе практычна тое ж, што і дзесяць гадоў таму, хоць сёння мы жывём на ўмовах рэальнай, а не фармальнай, як тады, незалежнасці. І колішняе маё выступленне перад некалькімі дзесяткамі мінскіх татаў і мамаў першакласнікаў — не толькі рэха з 1987 г., як пазначана ў падзагаловку.

За гады крывавай сталініншчыны, за гады валюнтарызму Хрушчова і бязладдзя, бяздзейнасці Брэжнева, якія мы мяркаем на звыклых гадах застою, у эканамічнай, грамадскай і палітычным жыцці адбылося столькі неверагодных дэфармацый, што пазбаўляюцца ад яе мы будзем вельмі доўга. Мы (балюча гэта ўсведамляецца) ператварыліся ў рабаві абставінаў. Мы прывыклі жыць у прыніжэннасці і прычарпеласці.

Але для нас, беларусаў, самым ганебным прыніжэннем з'яўляецца сітуацыя, якая склалася за пасляваенныя гады з нашай мовай, культурай, гісторыяй, з нашай нацыянальнай свядомасцю. Ці можна ісці далей "на шляху росквіту нацыянальнай культуры беларускага народа", калі ў сталінісцкай рэспубліцы, у абласных і раённых гарадах няма анिवоднай беларускай школы? Калі мова народа вышчэсена з ужытку адукацыі — з тэхнікумаў, з інстытутаў, з грамадскіх, дзяржаўных, савецкіх устаноў і арганізацый, калі яна зведзена толькі да абслугоўвання зносінаў людзей у вузкай сферы сям'і?

Адзін паважаны і вядомы наш пісьменнік казаў некалі: "Беларусы, як і іншыя нацыі краіны, сталі народам адукаваным, інтэлігентным". Так, наша рэспубліка, як і іншыя, даўно стала адукаванай — усім забяспечана як мінімум сярэдня адукацыя. А вось наконце інтэлігентнасці... Інтэлігент не вызваліць сваё дзіця ад вывучэння роднай мовы. Інтэлігент не адвернецца ад кнігі толькі таму, што яна — беларуская. Згадаю словы выдатнага рускага пісьменніка Канстанціна Паўстоўскага, які гаварыў, што годнасць чалавека правяраецца ягонымі адносінамі да роднай мовы, што чалавек, які не ведае роднай мовы, — дзікун. Ну дык колькі дзікуноў ходзіць сярод нас?

Я разумею, што гэта не столькі іх віна, як была. Людзі пазбаўлены магчымасці гаварыць на роднай мове на працы, на вуліцы, нават дома, не могуць пісаць па-беларуску дзелавыя паперы, атрымліваць даведкі і розныя іншыя дакументы. Мы і тут аддаліся на волю чыноўнікам. А яны ўсё вымаюць рублём, усе пераводзяць у грошы. Яны і нацыянальную культуру выражаюць грашмамі: гэта не дас прыбытку, а гэта — дас. А між тым... Памятаеце, што гаварыў Францішак Багушэвіч? "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі!" і дадаваў: "Мова — адукацыя душы". А адукацыя душы не так проста здабываецца, як і цела. Адукацыя душы здабываецца разам з душою — вось у чым сакрэт. Калі не будзе беларускай мовы, не будзе і нас, беларусаў, не будзе нашага народа. "Вымерла мова ў вуснах народа — вымер і народ", — сурова, але слушна сказаў вялікі рускі педагог Канстанцін Ушыньскі.

Мы, беларусы, у гэтым пытанні дайшлі да мяжы, за якой — смерць. Таму нам трэба неадкладна перагледзець усю сістэму выхавання, асветы і адукацыі, каб дзеці нашы ведалі, чыя яны сыны і дачкі, каб паважалі і любілі сваю гісторыю, свой народ і сваю мову. Адхіленні ў бок нацыянальнага нігілізму зайшлі надта далёка, выправіць іх вельмі нялёгка, таму наперадзе велізарная работа сярод народа. Дайшло да таго, што многія з нас проста саромеюцца публічна карыстацца беларускай мовай. Найперш тыя, што выбіліся "ў людзі", атрымалі адукацыю. А саромецца трэба нявядання роднай мовы!

Чаму ж склалася гэтка сітуацыя? Гісторыя гэта даўняя і няпростая. Народ наш адзін са старажытных славянскіх народаў, з даўняй і слаўнай гісторыяй, з моцнымі культурнымі каранямі і традыцыямі. І мы маем права шмат чым ганарыцца перад іншымі народамі свету. Успомнім толькі такія магутныя постаті, як Францішак Скарына, Сымон Будны, Кірыла Тураўскі, Мікола Гусоўскі, Васіль Цяпінскі, Казімір Лышчынскі, Кастусь Каліноўскі. А Сімяон Полацкі, што

стаў першым рускім паэтам і настаўнікам, выхавальнікам царскіх дзяцей? А аўтары першых рускіх падручнікаў "Граматыкі" ды "Арыфметыкі" Мясціцкі Сматрыцкі і Лявонцій Магніцкі? Яны ж таксама паходзілі з нашага краю. А паплечнік расейскага першаадрукара Івана Фёдарова Пётр Мсціславец? Адсюль, з Беларусі, прынёс ён у Маскву сваё ўмелства кнігадруку — як-нік, беларуская кніга выйшла ў свет на паўстагоддзя раней за рускую. Ды, зрэшты, справа не ў гэтым, справа ў тым, што мы сёння маем багатую спадчыну.

Расул Гамзатаў неяк сказаў: "Без нацыянальных традыцый рэспубліка падобная да нарыхтоўчай канторы". Страшнае, але ў дачыненні да Беларусі справядлівае вызначэнне. Высокі матэрыяльны дабрабыт вымагае і высокага духоўнага забеспячэння, а апошняе немагчыма за кошт чужога, прыназмага, пазычанага. Мы абураемся праявамі п'яніцтва, разбэшчанасці, пінізму, жорсткасці, бездухоўнасці. Гэта ўсё прышло не само па сабе, не проста так. Гэта вынік абсячэння родных каранёў, забруджвання вытокаў нацыянальнай культуры, аслаблення нацыянальнай свядомасці, вытравання духоўнай культуры і гістарычнай памяці. А скажыце, яна возмешча, гэтая памяць, калі дзеці нашы не чытаюць кніг, напісаных на мове сваёй зямлі? А як яны будуць чытаць іх, калі на гэтай мове не вучаць у школе? Усё ж пачынаецца з калыскі, з маленства. З малаком маці да чалавечка прыходзіць святая пачуццё любові і вернасці роднай зямлі. А калі дзіця, як сказаў Сяргей Грахоўскі, "І грудзі матчыны кусае, ледзь-ледзь прарэжжае зубок"? Добра, калі чалавечка, падросшы, зразумее, што нельга кусаць матчыны грудзі — грудзі роднай культуры, роднай мовы. А калі не зразумее? Будзе і іншыя вучыць кусаць. Будзе ўсё жыццё змагацца з нацыяналізмам.

Адна з прычынаў нашых бедаў — празмерная цэнтралізацыя ў галіне асветы, адукацыі, культуры. Згадаю, што ў свой час была прынята пастанова аб даплаце настаўнікам рускай мовы ў нацыянальных рэспубліках. Можна, гэта і разумная мера для рэспублікі Сярэдняй Азіі, Прыбалтыкі ці Закаўказзя — там не ўсе выпускнікі сярэдняй школы, нават ВНУ валодаюць рускай мовай. Але ў нас, на Беларусі, гэтая праблема цалкам адваротная! На добры лад, трэба даплачваць настаўнікам, якія выкладаюць беларускую мову. Дык жа — не! І ў нас даплачваюць выкладчыкам рускай мовы! І ніхто з чыноўнікаў не бачыць, што гэта — абсурд!

Яшчэ адну з прычынаў сённяшняга становішча беларускай мовы многія бачаць у тым, што мільёны вясковых людзей перасяліліся ў гарады, якія спрадвечу, маўляў, на Беларусі рускамоўныя. Гэта так і не так. Справа ў тым, што перасяленне адбывалася нечуванымі тэмпамі: за чвэрць стагоддзя Мінск вырас ледзь не ў двухмільённую горад! А пасля вайны ў ім засталася нейкая сто, а мо і меней, тысяч чалавек. Вясковыя людзі, перасяліўшыся ў горад, не знайшлі гарманічнага спосабу зносінаў адно з адным. Раз'ядналіся, адзінота, адсутнасць унутранай культуры прывялі да п'яніцтва. І падманваць сябе, шукаць нейкія іншыя прычыны звонку не трэба. Яны ўнутры нас. Чалавек у горадзе як бы атрасаўся ад вясковых звычак, традыцый, нормаў паводзінаў: тут я, маўляў, між чужых, ніхто мяне не ведае, раблю, што хачу. Атрасаўся, вядома ж, і ад мовы.

Нягледзячы на ўсё, жыне народ і жыне яго мова. У кожным з нас жыве. Часам нават насуперак уласным жаданням. На людзях многія з нас старанна выстаўляюць сябе "культурнымі", намагаюцца "русіць", нібы якія тулякі ці разанцы. А здарыцца бяда якая ці радасць — расхвалюецца чалавек, забудзецца пра панятты на сябе "культурныя" даспехі і раптам загаворыць сваім родным, усмактаным з малаком маці словам. Колькі разоў чуў я гэтыя раптоўныя пераходы з "гарадской культурнай" мовы на родную, звыклую, натуральную для чалавечка, якая, аказваецца, жыве ў душы і азваецца толькі тады, калі чалавек ці раздзусецца, ці заплача над труною блізкага, дарагога чалавечка, ці ў радасці песню родную заспявае.

У Скарыны сказана: "Звяры памятаюць норы свае, рыбы ведаюць рэкі свае, пчолы бароняць вуліі свае... Гэта і чалавек, дзе нарадзіўся і свет спазнаў, тую мясціну памятае і мае да яе вялікую ласку".

Дзеся чаго я нагадваю гэтыя словы? Ды я прашу вас проста падумаць пра лёс сваіх дзяцей.

Горка пра гэта гаварыць, але спытаем сябе — кім яны растуць? Не беларусамі? Тады — кім? Рускімі? Не, нягледзячы на тое, што вакол пануюць руская мова, рускамоўны друк, рускамоўнае тэлебачанне, рускамоўныя тэатры і кіно, кнігі, школы, тэхнікумы і ВНУ, яны растуць усё ж не рускімі. Дык кім?

Дзеці нашы будуць жыць у беларускай нацыянальнай дзяржаве. Абавязкова будуць! Такая хала гісторыі, якой ніхто не адменіць, каб і хачеў. І таму нам трэба думаць пра лёс нашых дзяцей, думаць ужо сёння. Дбаць пра тое, каб яны пакрысе становіліся беларусамі, вярталіся да бацькоўскіх, дзядзькіх, прадзедаўскіх каранёў.

Паважанага Спандра
Браніслава Даніловіча,
ведамага беларускага
патрыёта і заслужанага
грамадскага дзеяча ў
замежжы віншуем з
90-годдзем жыцця і
шчыра жадаем яму
100 год з гакам!

Мікола Прускі
і "Беларускі Дайджэст"

СТРАХ ПЕРАД
СТАРЭННЕМ —

Знакамітая Сафі Ларэн наконце гэтага разважае так: "Таямніца адкрылася мне ў час здымак фільма "Лэдзі Л.", які выйшаў на экраны ў 1965 годзе. Па сцэнарыю я павінна была ператварыцца ў 80-гадовую бабульку. Для апошніх кадраў грымёры зроблі мне маршчыны і прыклялі лішнюю скуру. Я са здзіўленнем глядзела, як проста на вачах знікла маё юнацтва. Змяніўся не толькі твар: даўлялося пераймаць манеры і паходку старой жанчыны. Цэла адзёрванела, плечы згорбіліся. Вочы пачалі касавурыць. Я не толькі выглядала, але і адчувала сябе старой".

Сама актрыса, як вядома, не паддалася гіпнозу лібаў, пераступіўшы за шасцідзесяцігадовую мяжу. Адсюль адзін з урокаў: не дазваляйце душы старэць, не дазваляйце дрэннаму настрою ўрывацца на працяглы час у ваша жыццё. Усмішка — вось зброя супраць страху пастарэць. Успомніце аб выдатных уласцівасцях вады. Басейн, лазня, возера, рака, сажалка — магутныя вашы памочнікі.

А яшчэ кажучы, што трэба піць вады столькі, колькі хочацца. Есці многа гародніны. Гэта задаволіць патрэбы арганізма ў вадкасці, і клеткі, асабліва твару, не будуць абязводжвацца. Авіцэна гаварыў, што старасць — гэта сухасць.

У вас ёсць на твары дэфект? Пакіньце самаедскае катанне — кожную раніцу ўважліва разглядаць яго ў люстэрку. Люстэрка кадзіруе на старэнне. Чым больш вы глядзіце на недахоп сваёй знешнасці, тым часцей яго прыкмятаюць людзі. Люстэрку трэба кожны дзень гаварыць аб тым, якія вы прыгожыя!

Прачнуўшыся, не падмайцеся імгненна з ложка, нават калі праспалі. Усё роўна час ужо не вернеш назад. Паспрабуйце адчуць сваё цела дзве-тры хвіліны маладым і прыгожым. І ўставайце так, каб першай датыкнулася падлогі правая нага. Выраз "устаў з левай нагі" мае глыбокую фізіялагічную прычыну.

Не насіце на твары застылыя маскі. Навучыцеся, а гэта дасягаецца трэніроўкамі, заплюшчваючы вочы і забываючы пра ўсё на свеце, апрача свайго твару, адчуваць пругкасць шчок, бляск вачэй, чысціню лба, даўжыню вейкаў, прыгожую форму носа і брыўоў. Напоўніце ўсё сілай сваіх думак. Праз некаторы час пакалоўванне, цяпло ці прахалода на твары будуць сведчыць, што вы становіцеся самі для сябе мастаком.

Не кладзіцеся спаць у паўнепрытомным стане ад стомленасці. Нават калі няма сіл, зрабіце гарачую ванну для ног. Яна здыме негатыўныя вынікі дня і нейтралізуе, як кажучы ў народзе, суроку. У ванну можна дадаць кропелькі духмяных масел — мяты, эўкаліпту.

Не заганыяце сябе ў вугал. У прамым і ва ўскосным разуменні біяфізікі і біяэнергетыкі сцвярджаюць: ні ложаж, ні рабочае месца, ні крэсла для адпачынку не павінны размяшчацца ў кутку пакоя. Тут адбываецца, кажучы не навуковай мовай, "адсысцанне энергіі". Паназірайце за хатнімі жывёламі — ці ляжаць яны калі ў кутку. І яшчэ адзін сродак — не жадаць іншым таго, чаго не пажадаеце сабе. Добразчылівае стварае гармонію ўнутры сябе і вакол. А значыць, і самую доўгую дарогу да старэння.

Па матэрыялах
перыядычнага друку

«БЕЛАРУСКИ ДАЙДЖЕСТ»
ЧАКАЕ ВАШАЕ АХВЯРЬ

ПА ВЫПАЛЕНАЙ ЗЯМЛІ ідуць сучасныя плагіятары бальшавіцкай палітыкі

«ПАГОНЯ»

Набліжаецца гадавіна рэферэндума 1996 года, які ўвайшоў у гісторыю, як падзея смутная, бессэнсоўная, агрэсіўная адносна ўласнага народа, хамская адносна міжнароднага супольніцтва і безнадзейна камічная ў перспектыве, якім бы бокам не павярнулася будучыня: у любым выпадку адкрыты і схаваны змест пытанню рэферэндуму будзе выклікаць смех як на Усходзе, так і на Захадзе. Ці будзе разам з ім і ўсміхацца і мы, беларусы, вызначаючы здаровай рэакцыяй псіхікі свае адносіны да гэтай досыць трагічнай з пазіцыі сённяшняга дня старонкі нашай гісторыі?

Дзеянні прэзідэнта А. Лукашэнка ад самага пачатку яго прэзідэнцтва вельмі нагадваць паводзіны бальшавікоў пасля кастрычніка 1917-га. З той толькі розніцай, што наш прэзідэнт робіць "рэвалюцыю" адзінаасобна. Можна досыць блізка прасачыць аналогіі ў дзяржаўным будаўніцтве, кіраўніцтве эканомікай, сацыяльным маніпуляванні і гэтак далей. Можна сказаць, што падобнае палітычных мэтаў патрабуе падабенства ў палітычнай метадыцы. Можна падумаць, што Аляксандр Рыгоравіч карыстаўся навукова-практычнай спадчынай бальшавікоў, усім багаццем вопыту, накопленнага бальшавіцкім спадкаемцамі, нейкім "Кароткім курсам" захопу і ўтрымання неабмежаванай ўлады ў адной, асобна ўзятай краіне. Можна заўважыць, што прэзідэнт выяўляе інстынктыўную схільнасць да метадалогіі "правадыроў пралетарыята", пры тым, што апошнія не былі адзінымі ў свеце, што скарыстаў палітычнае насілле і дыктатуру дзеля спаўнення сваіх амбіцыйных планаў.

Але галоўнае, што кідаецца ў вочы і што выяўляе вялікую розніцу паміж тымі падзеямі і сучаснасцю, - гэта наяўнасць ідэалогіі ў "тых" і яе адсутнасць у "гэтых". Не, вядома, нейкія тлумачэнні сваіх дзеянняў сённяшняя ўлада прыводзіць - але на гэтым функцыя ідэалогіі вычэрпваецца. Няма высокага ідэала. Такага, за які можна забіць мільёны людзей пры захопе ўлады і яшчэ больш - пры яе ажыццяўленні. Такага, каб абабраны народ мог дзесяцігоддзі цярпець жабрацтва дзеля прывіднай мэты "сусветнай рэвалюцыі" і "пабудовы камунізма". Такага, каб мог задурыць розум жыхарам суседніх дзяржаваў і аб'яднаць іх у "пятыя калоны" падтрымкі рэвалюцыянераў.

Тое, што зараз прадукуе беларуская прапаганда: панславізм, рэстаўрацыя "бурбонаў" (СССР), юрыдычнае афармленне штучнай харызмы, роўнасць у галоце, вертыкальна-фіюрэрская пабудова ўлады і эканомікі і да таго падобнае, - з'яўляецца ўсяго толькі абслугоўваннем з боку ідэалогіі палітычных блокаў, альянсаў, сумесных памкненняў, палітычных кампрамісаў ды іншых рухаў ўлады. Ідэалогія носіць несумненны другасны характар. Не тое было ў бальшавікоў.

Пры ўсіх амбіцыях і крыўдах на былы рэжым у бальшавікоў нельга адабраць ідэянасці. Гэта потым усе іх помыслы сталі вычэрпвацца "голай"

уладай. А напачатку яны шчыра верылі, што належыць ім узяць уладу і, як прадказаў Маркс, "блага польуюць ся шірокім патоком", прычым, не толькі ў кішэнь "слуг народа".

Павярць у тое, што сённяшняе кіраўніцтва краіны найперш турбуецца пра народны дабрабыт, можа толькі безнадзейны "электратат". Дарэчы, дабраякаснае жыццё народа, будзем аб'ектыўнымі, практычна ніколі не заўяўлялася ў якасці прыярытэта палітыкі. "Запусцім заводы", "усіх у Гімалаі", "вернем сімвалы", "адновім Саюз" - тут няма месца звычайнаму мяшчанскаму дабрабыту. А потым і ўвогуле пайшло паехала: "знішчым ворагаў", "напалюаем жыда-капіталістаў", "вернем ядзерную зброю", "эксплуатуюем усё добрае і лепшае"... Ну, якая ж гэта ідэя? Так, набор фраз, накітавалі таго, які завучыў базарны гандляр на ўсе выпадкі жыцця.

Сотні і тысячы навукоўцаў, аналітыкаў, газетчыкаў, прафесійных майстроў сацыяльнага маніпулявання чатыры гады ствараюць штосці звязнае і цэльнае, што хача б пацягнула (не, не на ідэю) на афіцыйную ідэалогію - і з абсалютна пустым вынікам. Носьбіты ўлады ідэі не маюць - адтаго яе немагчыма "намяляваць". Сапраўды, хто сёння пойдзе паміраць ці дарэмна працаваць за аднаўленне сацыялізма, аб'яднанне з браткамі па крыві і гэтку падобную лухту? Ніхто.

У той жа час, прапаганда, як не намагаецца, не можа скампраметаваць ідэалогію апазіцыі: дэмакратыя, рынак, незалежнасць. Цяжка ёй даводзіцца, нельга ж заўяўляць: прыгон, дыктатура, халопская залежнасць. Даводзіцца пазычаць чужыя каштоўнасці, выдаваць іх за свае - а хлусні і без таго задужа.

На рэферэндуме-96 улада перакраіла дзяржаўны лад на бальшавіцкі капіл. Аднак за душой як было пуста, так і засталася. Што далей, трэці рэферэндум, з адзіным і апошнім пытаннем: "Народ свой выбар зрабіў раз і назавжды"? Бальшавікі шмат паездзілі на карку народаў, скарыстаўшы падобны падыход, пасля ўсталявання таталітарнага ладу кіравання. Але ў іх былі, акрамя ідэі, яшчэ і рэсурсы вэлізарнай дзяржавы.

Словам, усё зразумела. Песімісты могуць уцешыцца тым, што крах церпяць не толькі добрыя памкненні, але і бліягі.

Сяргей Самасей

Самсон Парловіч

ГІМН МАЛОГА БЕЛАРУСА

Беларусам нарадзіўся —
Беларусам буду жыць.
Беларускую зямельку
Буду шчыра я любіць.
Мне радзімая старонка
Наймилей, найдаражэй,
Беларуская гаворка
Мне за ўсё найпрыгажэй.
Сыня наш бел-чырвона-белы
Буду сэрцам саргаваць
Буду герб з Пагоняй сьмеляй,
Як сьвятыню, шанаваць.
Славу родную і волю
Я ніколі не прадам.
За народ наш беларускі
Я жыццё сваё аддам.

З такою пакутлівай доляй
Я знойдзеш народу ты больш.
Вось гэтак мірыцца з няволяй
нам нельга, бо станецца горш.
Ніколі з кален не падняцца
народу, ня ўзяцца галавы,
пакуль не пачне ён змагацца —
адстойваць свабоду, правы.
Я веру, такі час настане —
развеецца змрочны туман.
Убачыш яшчэ ты аднаўленне
народу, што ўведзены ў зман.

Юрась Невядомы
г. Баранавічы.

Журавіны не ўзышлі... З ЖУРНАЛІСЦКАГА БЛАКНОТА

Прыгарадным дызель-поездам надвечоркам з ляс-соў Старадарожчыны вярталіся грыбнікі і ягднікі. Пазнаў дзвюх настаўніц-пенсіянерак са Слуцка. У кожнай ля ног стаялі перавязаныя белымі хусткамі ведры. Поезд пазніў і жанчыны, пазіраючы час ад часу на гадзіннікі, нерваліся: баяліся, што спозныцца на праглед па тэлевізары свайго любімага, які яны зазначылі, шматсерыйнага фільма "Дзяўчына на імені Лёс". Намае пытанне, што ў ведрах, настаўніцы адказалі:

— Клюквы набрали. Целый день не разгібались.

— А можа, журавін? — пералытаў я. — Праўда, хораша гучыць гэце слова? У ім чуюцца нешта ад птушак журавоў.

Адна з жанчын абьява-ва адказала:

— А такая разніца? Мы прывыклі называць эту яго-ду клюквой.

Каб жа толькі гэтыя дзве, чыё дзяцінства прайшло ў вёсцы, як у большасці сённяшніх гарадскіх пенсіянераў, адчураліся матчынай мовы.

Стаяў неак на прыпынку прыгараднага аўтобуса ў "глыбінны" вёсцы. Падышла бабуля гадоў за семдзесят з напалаванай, важкай сумкай. Разгаварыліся. Яна паведала, што гасцывала ў роднай сястры, а цяпер вяртаецца ў горад, калісьці ў гэтай вёсцы працавала настаўніцай, а перад выходам на пенсію — у гарадской школе. Яе праводзіла дзяўчынка гадоў дзесяці, пляменніца. Справа была ў канцы жніўня, і нечакана ад густых шатаў таполяў у блакіце неба закружылася чарада буслоў.

— Жанночка, смотри — аисты улетают в вырей! — усклікнула бабуля.

— Не аисты, а буслы, —

адказала дзяўчынка.

— Нет, аисты! — стояла на сваім былая настаўніца. Я не ўцяпеў і ўстаў, як кажуць, свае тры грошы ў іх спрэчку. Заўважыў бабুলі, што і сёння, калі і вёска спрэс загаварыла на "трасянцы", нават малаадукаваны сялянін, убачыўшы вясной у небе гэту птушку, ускліне: "Вось і бусел прыляцеў". Жанчына ў адказ панесла пра непазбежнае, на яе думку, зліццё дзвюх моў у адну, што гэты працэс трэба ўсяляк падтрымліваць. Потым, распаліўшыся да чырвані на твары, стала клясці Гарбачова і Шулкевіча, якія, маўляў, "развалили СССР"...

Ці не ў гэтым манкуртызм інтэлігенцыі старэйшага пакалення, у яе адносінах да роднай мовы з пазіцыі абывацеля ("а такая разніца?") і ёсць наша першабытная беднасць на культурныя здабыткі? І кожная такая "клюк-ва" нібы напамінае, што ў сваёй халуйскай арыентацыі на "старэйшага брата" мы з яго боку ўспрамаем як халопы. Вярнуць сёння забыты большасцю гараджан і нават вясцоўцаў нашы слоўныя "залацінкі" — не простае задачка, бо кожная "клюк-ва" агучваецца ў сем'ях бабулямі, матулямі, перадаецца дзецям, унукам, а яшчэ па радыё, тэлебачанні — чыноўнікамі ўсіх рангаў, нават тымі, што працуюць на ніве культуры.

Надвечоркам у нядзельку іду па вясковай вуліцы, што выцягнулася на добрых паўтара кіламетра. Абাপал праз кожны чацвёрты ці пяты дом на лаўках сядзяць купкі мужчыны, жанчыны — асобна, болей людзі пенсійнага ўзросту. Вядуць свае будзённыя размовы. Вітаюцца з кожнай купкай даўнім, не забытым з дзяцінства "дабрыдзёнем". У вёсцы і

сёння прынята вітацца на вуліцы пры сустрэчы нават з незнаёмым чалавекам. Мне дружна адказваюць "Здрастуйца". І старыя, і маладыя, і нават падлеткі. Нарэшце ў канцы вуліцы сустракаю маладзгавую жанчыну ў гумавых ботах і рабочым адзенні і на маё "Добры дзень" яна адказвае: "Добрага здароўечка". Ажно зашчымела ў грудзях ад гэтага забытага сёння з пакон веку ідучага дабражадання. Чаму ж яно — выцеснена трасянячым "Здрастуйца"? "ЛіМ"

Вечар адпачынку ў пансіёнаце для ветэрану вайны і працы "Мікалаеўшчына", што на Стаўбцоўшчыне. Пасля абрыдлых усім "вольных" танцаў пад магнітафон культмасаўка, маладзгавая і энергічная жанчына, прапанавала ўсім разам праспяваць беларускую народную песню. У зале было чалавек шэсцьдзесят, пераважаю жанчын ва ўзросце, але яшчэ ў добрай, як кажуць, форме, памаладзельных у сваіх святонных строях і даволі актыўных у танцах. На прапанову масавіку яны адказалі маўчаннем — нібы і не чулі. Потым нехта з жанчын усё ж зацягнуў: "Ох, кто-то с горочки спустился...", чалавек дзесяць ці болей падхалпілі і сяк-так спелі. Культмасаўка зноў прапанавала праспяваць беларускую песню, і яе зноў ніхто не падтрымаў. Аказалася — і не маглі падтрымаць. Сярод гэтых жанчын не было ніводнай вясковай жыхаркі. Усе яны прыехалі сюды з раённых цэнтраў Міншчыны, у сельскіх жыхароў увосень — работ восем, яму не да адпачынку. А менавіта ж у райцэнтрах найбольшы працэнт абывацеляў, у якіх, як пісаў нядаўна у "Ліме" Леанід Лыч, найбольш хліпенькая нацыяналістычная самасядамосць, і менавіта там найбольш зрусіфікаваная інтэлігенцыя.

Міхась Тычына

"Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць..."

Менавіта гэтыя словы з'яўляюцца дэвізам бюлетэня-газеты "Маланка", якая выдаецца Іркуцкім таварыствам Беларускай культуры імя Яна Чэрскага.

Добра вядома, што яшчэ ў XVI-XVII стагоддзях за Уралам пачалі з'яўляцца беларусы, а калі быць больш дакладнымі — жыхары Вялікага Княства Літоўскага. Напачатку яі ваеннапалонныя. Потым былі вясельныя "палітычныя" — удзельнікі нацыянальна-вызваленчага руху, паўстанняў. Канец XIX стагоддзя, азнаменаваны сталынінскімі рэформамі, пашырыў беларускі суполкі Сібіры. Беззямельныя беларускія сяляне шукалі лепшай долі. Першая сусветная вайна таксама "дапамагла" павялічыць колькасць беларусаў за Уралам. Далей, як мы памятаем, пайшло раскулачванне, насталі гады сталінскіх рэпрэсій. Вялікая Айчынная вайна была апошнім "вялікім перасяленнем" беларусаў за Урал. Такім чынам,

сёння беларускі сібірак, альбо сібірскі беларус, — гэта не выключная з'ява, а хутчэй, заканамернасць.

Напрыканцы 80-х гадоў сувязь з беларусамі Сібіры была страчана. Аднак 90-я надалі ўпэўненасць у тым, што гэта з'ява выпадковая. У гэтыя гады адбываецца шмат сумесных мерапрыемстваў: сходы беларусаў блізкага замежжа, з'езды беларусаў свету. Дзе ж у Сібіры ёсць беларусы зараз? Найбольш вядомая суполка ў Новасібірску. Тут ладзяцца мерапрыемствы, прысвечаныя Беларусі, беларускім святам, ды ўвогуле беларускасці, адбываюцца з'езды, сходы, канферэнцыі і г.д.

І вось прыклад новасібіраў падхалпілі беларусы Іркуцка, стварыўшы таварыства імя Яна Чэрскага. Дзейнасць яго не настолькі актыўная, як у Новасібірску, аднак і не малая. Актывісты таварыства разам са студэнтамі, навукачэнцамі школ ладзяць розныя беларускія народныя святы: "Гуканне вясны", "Каляды", "Купалле". На

базе педагагічнага каледжа створаны харэаграфічны ансамбль "Пралескі". Сёлетня створаны ансамбль беларускай песні. Літаратурная сувязь Іркуцка з Беларуссю даволі моцная: у газеце "Маланка" часта друкуюцца матэрыялы беларускіх аўтараў, журналістаў, якія ў асноўным прысвечаны гістарычнаму мінуламу Беларусі.

Цікава, што да справы сібірскага "беларускага адраджэння" актыўна далучаецца моладзь. Прычым, з вялікім захапленнем. Напэўна, больш частка мерапрыемстваў і разлічана на моладзь. Шмат гастралююць па вобласці дзіцячыя калектывы. Гэтую дапамагае не толькі беларуская суполка, але і Цэнтр народнай творчасці горада Іркуцка. Нават мяркуецца арганізаваць гарадскі дзіцячы фальклорны фестываль "Песенная Ангара".

Прыемна, што на такой адлегласці ад Бацькаўшчыны людзі памятаюць свае карані...

Кірыл ВАСІЛЕЦКІ

Мікіта

Жыў некалі ў нашай вёсцы Мікіта. Чалавек як чалавек. Не надта каб і гаспадар, але і не гультайна-зломак. Адно — сам сабе наўме. Памітаючы яго па двух выпадках.

Прыехаў ён неак у раённы гарадок, зайшоў у краму. Доўга прыглядаўся да тавараў, а потым, паказваючы жоўтым абкураным пальцам на паліцу, папрасіў прадаўшчыцу:

— Пакажы мне, галубка, вунь тыя штаны.

Штаны картовыя, моцныя. Пагляджваючы шурпана

на другім годзе вайны. Суседзі збудавалі яму дамавіну з дошак ад разламанай калгаснай аборы і пахавалі на пясчаным узлобку пад соснамі, дзе знаходзяцца вечны спачын нашы вяскоўцы і сёння.

Дзядзька Арцём

Дзядзька Арцём, хоць і не вучыўся грамаце, але любіў паразважаць аб матэрыях, далёкіх ад вясковых спраў. Хаваючы ў пракураных вусах хітрую ўсмішку, ён аднойчы запытаўся ў мяне:

— Вось ты чалавек вучоны, скажы мне, чаму гэта Ле-

вось некалькі "пэрлаў" з тае двухпалоснай газеткі. Пад перадавым артыкулам — записка "Зайцы ў садзе": "Нядаўна група зайцоў наведала садкагаса "Камунар". Распаясаўшыся жывёліны аб'елі ўсе маладыя дрэўцы. Лепш бы яны аб'елі ногі старшыні калгаса Старыкаву". Скандальная хроніка змяшчалася пад рубрыкай "З біноклем па райцэнтры": "Пазаўчора намеснік райкома змяніўся з таварыш Ваўчок, напіўшыся п'яным, ударыў па мордзе сакратара райвыканкома таварыша Пятрэню". Тасаўскі міжнародны агляд не змясціўся

ужо даволі старога, аблысела чалавека.

— Чым вы нас абрадуеце, Абрам Львовіч? Як у вашым калектыве ідзе падрыхтоўка да выбараў? — пытаецца першы сакратар райкома.

— Харашо ідзе падрыхтоўка... Мы ужэ павесілі всех вандзей...

Хтосьці з членаў бюро не вытрымаў — чмыкнуў носам. Збянтэжаны сакратар райкома змяніўся з таварыш.

На вырुकку прыйшоў загадчык аддзела прапаганды:

— Таварыш Фінкільштэйн мае на ўвазе, што ў іх чырвоным кутку вывешаны партрэты членаў палітбюро ЦК.

Паліглот

Запаяваючы анкету, ён доўга моршчыў лоб, задумваючыся: хацелася, каб у таго, хто будзе чытаць яе, складалася найлепшае ўражанне. Ад гэтага залежала далейшае прасоўванне па службовай лесвіцы. У графе "Якой замежнай мовай валодаеце?" напісаў: нямецкай, хаця са школьных гадоў у памяці затрымаліся толькі два словы — "гут" і "шляфен", ды яшчэ з вайны засела ў галаве "Гітлер капут".

"Вечны агонь"

"Вечны агонь" у нашым гарадку запальвалі толькі на свята Перамогі — і яны помнікі загінуўшым воінам. Рабілася гэта пад строгім наглядам ідэалагічнага кіраўніка.

Аднойчы ж выйшла заміна: ці то запалкі адсырэлі, ці наогул забыўся пра іх той, хто павінен быў запальваць? Галоўны кіраўнік сурова глянуў на "ідэалагічнага".

— Што там у вас?! Я ўжо выступаць павінен, а вечны агонь яшчэ не гарыць!

Родзічы за мяжой

Сяло Моталь — на правым беразе Ясельды, а на супрацьлеглым — Тышкавічы. Здаўна павялося, што суседзі пацвельваюць адзін з аднаго. Ухмыляючыся, малацінец распавядае, як у час апошняга пералісу насельніцтва тышкавіцкі селянін адказаў на пытанні пералісчыка:

— Ваша нацыянальнасць?

— Тышкавец.

— За граніцай ёсць родзічы?

— Ёсць. Сястра ў Моталі замужам.

Не стрымаўся

Выдатны даследчык беларускай літаратуры, таленавіты пісьменнік і педагог Уладзімір Андрэвіч Калеснік быў вельмі тактоўным чалавекам. Ён цярліва выслухоўваў сваіх апанентаў, нікому не навязваў уласнай думкі. Але, як чалавек улюбёны ў літаратуру, не мог цярпець здзеку з яе.

Былыя студэнты Брэсцкага педінстытута расказвалі пра такі выпадак. Аднойчы Уладзімір Андрэвіч мужна выслушаў даволі блытаны адказ расфуфыранай студэнткі на асноўнае пытанне: задаў дадатковае:

— Хто яшчэ з беларускіх пісьменнікаў друкаваўся ў "Нашай Ніве"?

Студэнтка пастроіла вочы, навастрыла вушы, чакаючы падказкі. Хтосьці ціхенька шапнуў: "Ядвігін Ш."

— А-а!.. Успомніла! — абрадавалася студэнтка. — У "Нашай ніве" друкаваў свае творы Ядвіга Ша.

І тут дабрэшыў Уладзімір Андрэвіч не стрымаўся:

— Дуня ты Марцінкевіч!..

Як рубцы на сэрцы

Цёплы восенскі дзень. У раённым гарадку — "Свята кветак". Людзі сабраліся на цэнтральнай плошчы, дзе кветкаводцы-аматары выставілі на паказ свае дасягненні. Ружы, гладыёлы, хрызантэмы, салыі, вярбіны... Сапраўднае буйства красак! На століках — па-майстэрску скампаваныя з вырашчаных і паляных кветак кампазіцыі. Кожная мае сваю назву. А ў назвах тых, дайце веры, — напамін аб нашым трагічным лёсе. Яны — як рубцы на сэрцы: "Званы Хатыні", "Вечер Чарнобыля", "Адзіноцтва"...

Няўжо

мы і сёння такія?

Вычытаў у Варлама Ша-ламава: "На Кольме у мяня быў хоршодный друг... Кузнец лагерный. Я у него работал молотобойцем. Он мне рассказывал белорусскую притчу о том, как три пана — еще при Николае, — поролли три дня и три ночи без отдыха белорусского мужика-бедолагу. Мужик плакал и кричал: "А как же я не евщи". Божа літасцівы, няўжо мы і сёння такія?

Аляксей КАЎКО
г. Іванава

Асколкі памяці

тай далонню па калашыне, Мікіта задаволеная гаворыць:

— Вось такія мне і трэба.

— Дык што ж? Пляціце і забірайце, — адказвае прадаўшчыца.

— Ну, вядома ж, не дарэмна, — пагаджаецца Мікіта і падае прадаўшчыцы "Працоўную кніжку калгасніка", у якую брыгадайр штодзень запісваў яго працэдні.

— Ты што, дзядзька, здэкуешся?! — скрывіла рот прадаўшчыца. — Грошы давай!

— А мне, даражэнькая, грашыма не пляціць, толькі працэднімі, — спакойна гаворыць Мікіта, пачэсваючы пяцёрнай рэдкую сіваю шчэчку на барадзе.

Прадаўшчыца са злосцю скапіла штаны і кінула на паліцу:

— Тэпай, дзядзька, адсюль па-добраму, а то я міліцыю пазаву, не аглянешся, як на Салаўкі загрыміш!

Быў і больш страшны выпадак у тым жа райцэнтры. Разглядаючы помнік Сталіну, пафарбаваны ў цёмны колер, Мікіта сам з сабой загаварыў:

— Во, нас счарніў і сам счарнеў...

— Уцякай, дзядзька, пакуль не позна, — шапнула яму жанчына, якая выпадкова пачула тыя словы.

Па тым часе мог чалавек аказацца не толькі на Салаўках, але і пад расстрэл трапіць...

Лёс збавіў Мікіту ад гэтага. Памёр ён у сваёй хаце

нін хадзіў у чаравіках, а Сталін у ботах?

У яго, відаць, была нейкая свая версія адказу на гэтае пытанне, але выказаць яе не асмелваўся.

Не заўсёды дзядзька пагаджаўся з довадамі сваіх апанентаў. Памятаю, завялі мы неак гутарку пра поры года, пра іх змену. Калі я нагадаў, што зямля круціцца вакол сонца, ён паглядзеў на мяне, як на блазна:

— Дзе б ты быў, каб яна крутанулася!..

У той жа час дзядзька Арцём быў чалавекам дасціпным — трална жартваў, умеў павесіліцца. Толькі аднойчы я бачыў яго ў слязах. Было гэта на вяселлі, калі ён выдаваў замуж дачку.

— Гэта ж трэба, — выціраючы рукой слёзы, скардзіўся дзядзька, — васемнаццаць гадоў карміў яе, адзяваў, а цяпер во аддай чорту лысаму ні за што!..

Пад чыю дудку?

У першыя пасляваенныя гады нават у абласных газетах не халала журналістаў. Што ўжо гаварыць пра раённыя? На рэдактарскі пост нярэдка траплялі выпадковыя людзі, далёкія ад газетнай справы.

У адным з раёнаў Піншчыны рэдактарам стаў чалавек толькі таму, што меў цягу да малявання. Калі ўлічыць тое, што ўвесь творчы калектыв рэдакцыі складаўся з рэдактара і сакратара, то можна ўявіць, якім было выданне.

цалкам на апошняй старонцы, а скарэціў яго рэдактар пабаяўся. Таму даў прыпіску: "Заканчэнне агляду чытайце на першай старонцы". А да ўсяго — слабае веданне беларускай мовы: замест "бальніца" — "хва-робніца", "балбатун" — "баўтун" і т. п.

Усё гэта не вельмі турбавала партыйных кіраўнікоў раёна. Разгневаліся яны толькі тады, калі рэдактар асмеліўся пакрытыкаваць гандлёвае забеспячэнне людзей: "Чарга за хлебам працягнулася праз усю Пралетарскую вуліцу, выйшла на Ленінскую, загнудася на Камсамольскай..." Тэрмінова было склікана бюро райкома партыі.

— Вы разумееце, пад чыю дудку скача рэдактар?! — крычаў начальнік раённага аддзела дзяржбеспякі. — Такая крытыка — знаходка для нашых класавых ворагаў!

Усе члены бюро пагадзіліся з такой ацэнкай. Рэдактар пасля бюро ў рэдакцыю не вярнуўся...

Падрыхтаваліся...

Бюро райкома партыі разглядае пытанне падрыхтоўкі да выбараў у Вярхоўны Савет СССР. Кіраўнікі гаспадарчых арганізацый па чарзе распавядаюць аб праведзенай рабоце ў калектывах: колькі працягнута лекцыя, як наладжана наглядная агітацыя. Чарга дайшла да дырэктара раённай канторы "Заготзбожжа" Фінкільштэйна —

Ужо надыйшлі першыя ахвяраванні на заканчэнне будовы Беларускага музея ў Гайнаўцы.

1. К. і Я. Вініцкія	\$30.00
2. Л. Міхель	\$30.00
3. В. Стус	\$30.00
4. Д. Горна-Арлоў	\$25.00
5. А. Баўчыт	\$20.00
6. А. і Браніслаў Даніловічы	\$100.00
7. Л. Літаровіч (у памяць мужа Леаніда)	\$100.00
8. Славік Шабовіч	\$50.00

Чакаем далейшых ахвяраванняў...

Дарагія Чытачы! Ці пераслалі Вы ў гэтым годзе ахвяру на выдавецкі фонд нашае газеты? Набліжаюцца Калядныя сьвяты — і мы чакаем Вашага сьвяточнага падарунку!.. Дзякуем за ўвагу.

АПЫТАННЕ ТЫДНЯ

Сакцыялагічная служба "Зеркало" інфармацыйнай кампаніі БелаПАН 600 мінчанам ва ўзросце ад 18 гадоў і старэй прапанавала пытанне: "Як асабіста вы ставіцеся да магчымага аб'яднання Беларусі з Расіяй?" Вынікі наступныя: 31% апытаных не падтрымлівае аб'яднанне Беларусі з Расіяй; 32% падтрымлівае часткова, а цалкам — толькі 13% апытаных. Кожны чацвёрты рэспандэнт (25%) не змог адказаць на прапанаванае пытанне. На пытанне "Якое аб'яднанне, у якім выглядзе вы падтрымліваеце або хацелі б бачыць?" 36% апытаных адказалі, што падтрымліваюць "эканамічнае супрацоўніцтва". За поўнае злічце, "як было пры СССР" выступілі толькі 9% апытаных мінчан. Нямнога. Але ўсё ж думаецца, што гэтыя людзі, якія падтрымліваюць аб'яднанне Беларусі з Расіяй у адну дзяржаву, ці то зусім не глядзяць тэлебачанне пра тое, як жывуць нашы суседзі, ці для іх чым будзе горай нам усім, тым будзе лепш?